

Activistische ballingen in Duitsland na de Eerste Wereldoorlog

Deel II

WINFRIED DOLDERER

I/13. *Max Oboussier*, geboren in Antwerpen op 31 mei 1888, had net een studie over het belang van het Duitse hinterland voor de Antwerpse haven achter de rug toen hij werd benoemd tot docent aan de vernederlandste rijksuniversiteit Gent. Zijn schoonvader, de psychiater Arthur Claus, was daar tot professor benoemd. Beiden zetelden in de Raad van Vlaanderen, waar ze behoorden tot de unionistischgezinde strekking met sterke reserves tegenover de Duitsers. Oboussier werd er lid van de Commissie voor bankwezen, geldwezen en handel. Hun beider scepsis ten aanzien van de bezetter liep ten slotte uit op hun ontslag uit de Raad in augustus 1918. Oboussier weigerde in de Bijraad of Commissie van Zaakgelastigden te zetelen. In september lag hij mee aan de basis van de Handelsbank, opgericht met het oog op de vervlaamsing van de nijverheid in Vlaanderen. Aan het einde van de oorlog vluchtte Oboussier met de familie van zijn schoonvader naar Nederland. Aldus ontliet hij de 12 jaar gevangenisstraf waartoe hij in België werd veroordeeld. Begin 1922 vestigde hij zich in Hamburg,¹³⁵ waar hij werd benoemd tot directeur-generaal van de Hamburg-Amerika-Linie. Ingevolge de economische crisis werd hij in 1934 vroegtijdig gepensioneerd. Een jaar later, op 21 oktober 1935, stierf hij in Wentorf.¹³⁶

I/14. *Hector Plancquaert*, geboren in Wortegem op 21 december 1863, was een professionele duizendpoot. Hij was onder meer actief als fabrikant, romancier, journalist en advocaat. Door zijn fervent antiklerikalisme was hij de exponent van de radicale daensisten. Verontwaardigd over de Duitse inval in 1914 meldde hij zich, ondanks eerdere blijken van antimilitarisme, als vrijwilliger, maar werd omwille van zijn leeftijd niet aanvaard. Plancquaert hield zich aanvankelijk vrijwel afzijdig van het activisme.

135. SHLB, Cb 92, Archief Blunck, nr. 91: Brief van Pieter Tack aan Hans Friedrich Blunck, Hannover, 8 april 1922.

136. A. BAEYENS en L. VANDEWEYER, *Oboussier Max*, in: *Nieuwe Encyclopedie [...]*, p. 2219; H. MOMMAERTS en L. VANDEWEYER, *Claus Arthur*, in: *Nieuwe Encyclopedie [...]*, pp. 735-736; D. VANACKER, *Het activistisch avontuur [...]*, vnl. pp. 254, 330, 339 en 362.

Door de effectieve vernederlandsing van de RUG en enkele andere flamingantische verwezenlijkingen stelde Plancquaert zich in toenemende mate activistisch op. Tijdens het laatste oorlogsjaar ageerde hij zelfs in de pro-Duitse fractie. Einde 1917 werd hij lid van de tweede Raad van Vlaanderen, waarvan hij ondervoorzitter en tijdelijk voorzitter werd. Vanaf april 1918 maakte hij als schepen en tijdelijk ook als waarnemend burgemeester deel uit van het activistische stadsbestuur van Gent. Toen de Commissie van Gevolmachtigden tegen het einde van de oorlog werd vervangen door een Bijraad of Commissie van Zaakgelastigden werd Plancquaert hierin opgenomen met Binnenlandse Zaken als domein. Tijdens de laatste vergadering van de Raad van Vlaanderen op 30 oktober 1918 richtte hij een Vlaamsch Comité van 12 man op om de activistische werking in het buitenland gedurende de verwachte vredesonderhandelingen te leiden.

Begin november 1918 vertrok Plancquaert als afgevaardigde van het Vlaamsch Comité naar Duitsland, waar hij zich in Bad Salzufflen ontfermde over gevluchte activisten. In 1919 reisde hij door naar het Nederlandse Haarlem waar hij in dienst trad van een advocatenkantoor en het activistische verzoekschrift *Pro Flandria Servanda* ondertekende. Nog tijdens hetzelfde jaar kwam hij terecht in Göttingen en verzeilde later in Tettngang aan de Bodensee. Met lede ogen beleefde hij er de opkomst van het nazisme.¹³⁷ Intussen was hij in België door de tuchtorde van de Orde van Advocaten geschrapt en kreeg hij zoals de meeste andere leden van de Commissie van Zaakgelastigden de doodstraf. Ook als balling bleef Plancquaert een nauwlettende observator van de evolutie van het daensisme en het Vlaams-nationalisme in België. Hij was vooral beducht voor de katholieke strekking in de Frontpartij en de sociaal-onverschillige en opkomende autoritaire tendensen in het Vlaams-nationalisme.

Na de afkondiging van de Uitdovingswet spoedde Plancquaert zich in 1929 terug naar België waar hij zich opnieuw politiek engageerde. Aanvankelijk paste hij zich makkelijk in in de samenwerking tussen de daensisten en de Vlaams-nationalisten. Hij waarschuwde ook voortdurend voor de autoritaire en fascistoïde ontwikkelingen. Tijdens de Tweede Wereldoorlog bleef Plancquaert buiten de collaboratie. Na de oorlog volgde hij de herinrichting van het politieke Vlaams-nationalisme op de voet en bleef hij tot aan zijn overlijden in Outer op 3 juni 1953 de peetvader van de overblijvende daensistische kernen in Oost- en West-Vlaanderen.¹³⁸

137. F.-J. VERDOODT, *Hector Plancquaert, de Daensistische Beweging en het Plancquaertisme. Deel I*, RUGent, departement geschiedenis, licentiaatsverhandeling, 1979, p. 267.

138. F.-J. VERDOODT, *Hector Plancquaert, de Daensistische Beweging en het Plancquaertisme [...]*, passim; F.-J. VERDOODT, *Plancquaert Hector M.*, in: *Nieuwe Encyclopedie [...]*, pp. 2484-2487; D. VANACKER, *Het activistisch avontuur [...]*, passim.

I/15. *Georges Pieter Maria Roose*, geboren in Antwerpen op 3 juli 1881, schrijver, journalist, vanaf 1917 algemeen bestuurder voor veiligheid bij het Vlaamse ministerie van Nationaal Verweer,¹³⁹ vervoerde in november 1918 in opdracht van het Duitse bezettingsbestuur het archief van de Raad van Vlaanderen met de trein naar Leipzig.¹⁴⁰ Hij bleef in die stad wonen en werd in april 1920 door de in Nederland vertoevende kopstukken van het activisme en door de voormalige Duitse bezettingsambtenaar Robert Paul Oszwald officieel belast met het toezicht op het archief.¹⁴¹ Tegelijk stortte Roose zich in Leipzig volop in het rechtse politieke leven dat in het naoorlogse Duitsland welig tierde. Hij werd lid van de Jungdeutscher Orden, een organisatie van nationaal-bolsjevistisch allooi die in 1920 het licht zag,¹⁴² hield er naar eigen zeggen halverwege de jaren twintig ook banden op na met de jonge nationaal-socialistische partij¹⁴³ en gaf lezingen over Vlaanderen en de Vlaamse beweging aan de Fichte-Hochschule, een nationalistisch vormingscentrum in Leipzig.¹⁴⁴ Begin 1921 stelde Roose een memorandum te boek waarin hij namens de activisten pleitte voor steun van de Duitse regering aan het Vlaams-nationalisme.¹⁴⁵ In 1923 liet hij zich tot Duitser naturaliseren.¹⁴⁶ “*Vlaanderen en Deutschland*”, zo schreef hij in 1927, zijn “*mij tweemaal heilige landen, en ik werk dag en nacht om Vlaanderen, om Deutschland.*”¹⁴⁷ In financieel opzicht kreeg Roose in Leipzig evenwel geen voet aan de grond. Zijn pogingen om als medewerker van Duitse tijdschriften aan de kost te geraken, liepen telkens met een sisser af,¹⁴⁸ ook van het plan een geïllustreerd weekblad in het Nederlands uit te geven, kwam kennelijk niets in huis.¹⁴⁹ Een roman waarin Roose het Duitse gelijk in de oorlog in de verf zette en zijn geloof in Duitslands

139. BA (B), R 1501/19586, p. 47: “Curriculum Roose”, oktober 1919.

140. H. MOMMAERTS, Herinneringen aan de afwikkeling van het Vlaams aktivisme, in: *Wetenschappelijke tijdingen*, jg. 27, 1968, nr. 5, p. 320.

141. R.P. OSZWALD, Belgische Flamenpolitik, in: *Der Tag*, 23 oktober 1928.

142. O.E. SCHÜDDEKOPF, *Nationalbolschewismus in Deutschland 1918-1933*, Frankfurt-Berlin-Wien, 1972, p. 163.

143. H. MOMMAERTS, Herinneringen [...], p. 324.

144. AMVC, R 703/B: Brief van Georges Roose aan Jan Eggen, Kleinstorkwitz, 26 januari 1928; 9 februari 1928.

145. RUDIGER (= Armand Wullus), *Flamenpolitik. Suprême espoir allemand de domination en Belgique*, Bruxelles, 1921, p. 362.

146. PAB, R 30140 k: aantekening Neumeister, zonder datum.

147. AMVC, R 703/B: Brief van Georges Roose aan Jan Eggen, Kleinstorkwitz, 14 augustus 1927.

148. BA (B), R 1501/19586, p. 46: Brief van Max Robert Gerstenhauer aan ministerie van Binnenlandse Zaken, Meiningen, 1 oktober 1919.

149. BA (B), R 1501/19562, p. 208: Brief van Rudolf Asmis aan Friedrich Markus Hübner, Berlijn, 24 maart 1919.

heropstanding uitsprak,¹⁵⁰ werd in 1921 door de kritiek welwillend onthaald, maar was geen commercieel succes. Voor latere literaire werken vond Roose geen uitgever meer. Ook een poging om een handel in breigoed op touw te zetten liep op de klippen.¹⁵¹ Tot 1922 kon hij nog enigszins het hoofd boven water houden met uitkeringen van het steunfonds van Gerstenhauer,¹⁵² later moest hij het hebben van milde giften van vrienden in Duitsland.¹⁵³ In 1923 bezweek zijn achttienjarige dochter aan de gevolgen van ondervoeding.¹⁵⁴ Zijn ellende, zo schreef zijn vriend Oszwald in 1926, was zo groot dat hij soms niet wist waar hij de volgende dag brood vandaan moest halen; geen andere uitgeweken activist verkeerde in zo schrijnende nood.

Kon Roose in zijn berooide toestand niet weerstaan aan de verleiding de schat waar hij de bewaker van was, het archief van de Raad van Vlaanderen, te gelde te maken? Bij de activisten in Nederland kwam deze verdenking meteen op nadat het archief dat ze eind 1920 tevergeefs naar Rotterdam hadden pogen te halen,¹⁵⁵ begin 1925 in Leipzig zoek was geraakt en later in België weer opdaagde. In de herfst van 1928 kwam Oszwald uit de kring rond Camille Huysmans te weten dat de “*armoezaaier*” Roose het archief voor 50.000 frank aan de Belgische propagandist Armand Wullus had verkocht.¹⁵⁶ Wullus deed na de Tweede Wereldoorlog zowat hetzelfde verhaal. Wel beliep volgens hem de koopsom 150.000 frank, en hij deed er nog een schepje bij door te beweren dat hij niet pas in 1924, maar een eerste keer reeds begin 1921 via zijn Duitse agent Robert Kaufmann van Roose het aanbod had gekregen het archief te kopen.¹⁵⁷

150. G. ROOSE, *Unbesiegt. Der Roman des deutschen Offiziers*, Leipzig, 1921.

151. PAB, R 30140 k: Brief van Robert Paul Oszwald aan rijkspresident, Potsdam, 4 mei 1926.

152. BA (B), R 1501/19586, pp. 253-254: Brief van Max Robert Gerstenhauer aan ministerie van Binnenlandse Zaken, Meiningen, 31 januari 1922.

153. PAB, R 30140 k: Brief van Hermann Barge aan rijkspresident, Leipzig, s.d.

154. PAB, R 30140 k: Brief van ministerie van Binnenlandse Zaken aan Buitenlandse Zaken, Berlijn, 31 mei 1926.

155. BA (B), R 1501/19562, p. 436: verslag Asmis voor minister van Binnenlandse Zaken, Berlijn, 17 december 1920; pp. 438-439: Brief van Georges Roose aan dienst voor uitvoervergunningen, Leipzig, 23 november 1920, p. 445: Brief van Rudolf Asmis aan minister van Binnenlandse Zaken, Berlijn, 6 juli 1921.

156. W. DOLDERER: De republiek van Weimar en de Vlaamse beweging dl. II, in: *Wetenschappelijke tijdingen*, jg. 56, 1997, nr. 3, pp. 131-151 (p. 132).

157. A. WULLUS, *En marge de la politique belge*, Bruxelles, 1957, pp. 182-187.

Inderdaad stond Roose op dat tijdstip in contact met Kaufmann¹⁵⁸ die in opdracht van Wullus in die jaren kriskras door Duitsland reisde om inlichtingen te vergaren over uitgeweken activisten. Toen hij met die bedoeling begin 1921 in Göttingen opdaagde, had hij een aanbevelingsschrijven van Roose op zak.¹⁵⁹ Uitermate verdacht, want een teken van slecht geweten, vonden de activisten in Nederland ook dat Roose anderhalf jaar lang geen melding maakte van de verdwijning van het archief. Het was pas de kanselier van de Jungdeutscher Orden, een zekere Bornemann, die hen daar in september 1926 van op de hoogte bracht.¹⁶⁰

Roose hield daarentegen staande dat hij het archief te goeder trouw had overhandigd aan twee Nederlanders die het naar eigen zeggen in opdracht van Josuë de Decker naar Rotterdam moesten vervoeren.¹⁶¹ Dat hij daarna in brieven aan de activisten in Nederland met geen woord meer over het archief had gerept, was volgens hem allerminst een blijk van slecht geweten. Hij was er immers van overtuigd dat de dossiers al lang veilig in Rotterdam zaten.¹⁶² Allemaal uitvluchten ten aanzien van verpletterende bewijzen? Een activistische onderzoekcommissie die de zaak tussen juni en december 1927 doorlichtte, had het zo niet begrepen. De commissie sprak Roose vrij.

158. Robert Kaufmann, geboren op 21 november 1889 in Giebichenstein bij Halle aan de Saale, werkte voor de Eerste Wereldoorlog als bediende in Halle. In december 1914 werd hij gemobiliseerd en bracht de oorlog grotendeels door in het krijtsgevangenenkamp Altengrabow waar hij belast was met de briefcensuur en de ondervraging van krijtsgevangenen. Het was hier dat hij met Wullus kennismakte en hem toen al nu en dan een handje toestak bij het ontvreemden van de documenten van het kampbestuur. Nadat Kaufmann in februari 1920 in Altengrabow was afgewaaid, kreeg hij in het burgerleven geen voet meer aan de grond. In de periode tot 1935 had hij maar drie keer telkens voor enkele maanden werk; voor de rest leefde hij van dopgeld of van de sociale bijstand. Dat hij vanaf 1920 af en toe voor Wullus spionageklusjes mocht opknappen, moet voor hem dus graag meegenomen geweest zijn. Wullus noemde hem telkens de namen van activistische uitwijkelingen in Duitsland of Duitse Vlamingenvrienden met wie Kaufmann dan contact moest leggen om ze te bespieden. De communicatie verliep langs een agent van de Belgische *Sûreté* in het bezette Aken om. Wullus bezorgde Kaufmann in april 1922 ook een baan als bediende in het Akense filiaal van de Banque Liégeoise. Nadat hij daar een jaar later ontslag had genomen, brak Kaufmann naar eigen zeggen het contact met Wullus af. In maart 1935 veroordeelde het *Volksgerechtshof* in Berlijn Kaufmann tot twee jaar hechtenis omdat hij in juni en oktober 1934 opnieuw verdachte relaties had onderhouden met de Belgische spionagedienst. SOMA, 1146/2/362: Reichsjustizministerium (vonnis tegen Kaufmann van 22 maart 1935).

159. W. DOLDERER, De republiek van Weimar en de Vlaamse beweging dl. I, in: *Wetenschappelijke tijdingen*, jg. 56, 1997, nr. 2, pp. 101-123 (p. 101).

160. PAB, R 30140 k: verklaring de Vreese op Duits consulaat Rotterdam, november 1927.

161. H. MOMMAERTS, Herinneringen [...], pp. 324-326.

162. AMVC, R 703/B: Brief van Georges Roose aan Jan Eggen, Kleinstorkwitz, 14 augustus 1927.

Het onderzoek lijkt zijn verhaal min of meer bevestigd te hebben. De commissie kwam tot de bevinding dat Roose weliswaar ongelooflijk lichtzinnig had gehandeld door het archief zomaar over te laten aan onbekenden, maar dat hij geen “verraad” had gepleegd. Overeenkomstig met zijn versie wees de commissie daarentegen twee “dieven van het archief” met de vinger die kennelijk tot de kring van de activistische ballingen behoorden. Hun namen blijken helaas niet uit de beschikbare bronnen. De commissie had eind 1927 een rapport klaar, maar naar het heet op aandringen van de twee “schuldigen” belette August Borms vanuit zijn cel de publicatie ervan.¹⁶³

Er is trouwens nog een ander ontlastend gegeven voor Roose: het feit dat hij amper anderhalf jaar nadat hij 50.000 of 150.000 frank zou hebben opgestreken, nog steeds totaal blut was. Op voorspraak van Duitse vrienden die zijn schrijnende ellende in hartverscheurende bewoordingen afschilderden, kende de Duitse rijks-president Roose vanaf juli 1926 een maandelijks uitkering toe van 60 mark met een looptijd van twee jaar.¹⁶⁴

Niet voor niets pakte Roose in Duitsland de biezen zodra in 1929 in België de Uitdovingswet was goedgekeurd. Maar ook in Vlaanderen bleef de verdenking van “verraad” hem achtervolgen. Toen hij begin 1933 hoopte België-correspondent te kunnen worden van de nazi-partijkrant *Völkischer Beobachter*, stak de Duitse Vlaanderendeskundige Walther Reusch daar een stokje voor. In een reisverslag over een verkenningstocht door Vlaanderen in april 1933 wees Reusch erop dat Roose “de documenten van de Raad van Vlaanderen aan de Belgische spionnagedienst zou hebben verkocht” en dus zeker niet in aanmerking kwam als “geschikte vertegenwoordiger van de nationaal-socialistische pers”.¹⁶⁵ Tijdens de Tweede Wereldoorlog opnieuw gecompromitteerd door ten minste sympathie met de bezetter, vluchtte Roose in september 1944 weer naar Leipzig en overleed op 24 december 1948 in het nabije Grimma.¹⁶⁶

163. AMVC, E 182/B: Brief van Jan Eggen aan *Le Soir*, Amsterdam, 17 augustus 1927; Brief van De Keersmaecker aan Jan Eggen, Den Haag, 26 december 1927; Brief van Jan Eggen aan de Keersmaecker, Bonn, 29 december 1927; Brief van Jan Eggen aan Adolf Peremans, Antwerpen, 22 augustus 1942; R 703/B: Brief van Georges Roose aan Jan Eggen, Kleinstorkwitz, 14 augustus 1927 met warme dankbetuigingen voor het eerherstel dat de commissie onder het voorzitterschap van Eggen hem kennelijk had gebracht.

164. PAB, R 30140 k: Brief van ministerie van Financiën aan ministerie van Buitenlandse Zaken, Berlijn, s.d.

165. PAB, R 70354: reisverslag Reusch, Giessen, 26 april 1933.

166. W. DOLDERER, *Roose George P.M.*, in: *Nieuwe Encyclopedie [...]*, pp. 2656-2657.

I/16. René van Sint-Jan, geboren in Buizingen op 2 juni 1887,¹⁶⁷ studeerde vanaf 1907 Nederlands, Duits en Engels aan de universiteit Leuven, onder meer bij de Duitse filoloog Wilhelm Bang-Kaup, en promoveerde in 1911 op een proefschrift over de Duitse romanticus Friedrich Schlegel. In januari 1917 liet hij zich door de bezetters benoemen tot docent Germaanse talen aan de Gentse Hogere Handelsschool die verbonden was aan de pas vernederlandste universiteit Gent.¹⁶⁸ Eind oktober 1918 nam van Sint-Jan deel aan de tocht van een groep Gentse studenten naar Turnhout,¹⁶⁹ en week in november uit naar Den Haag waar hij haast een jaar lang vergeefse pogingen deed om ergens aan de bak te geraken.¹⁷⁰

Tot zijn geluk had hij uit de oorlogstijd nog vrienden in Duitsland die hem niet in de kou lieten staan. Onder hen was de anglist Walther Fischer, zelf een tijdje docent in Gent en na de oorlog buitengewoon hoogleraar in Würzburg,¹⁷¹ maar vooral de Münsterse germanist Franz Jostes. Jostes had er als corresponderend lid van de Koninklijke Vlaamse Academie al voor de oorlog relaties op nagehouden met Vlaamse vakgenoten, had tijdens de oorlog naam gemaakt als één van de gezaghebbende Duitse Vlaanderendeskundigen en was nu druk in de weer om op de dool geraakte activisten aan een nieuwe kans te helpen. In oktober 1919 haalde hij van Sint-Jan naar Münster met de belofte hem daar tot lector Nederlands te maken. Dat lukte in februari 1920 toen de academische overheid het bevoegde ministerie van Onderwijs in Berlijn ertoe overhaalde in Münster een splinter-

167. J. BRANS EN L. VANDEWEYER, *Sint-Jan René van*, in: *Nieuwe Encyclopedie [...]*, p. 2753. Over van Sint-Jan: L. GEERAEDTS, *Von Jostes zu Goossens. Zur Geschichte der Niederlandistik in Münster*, in: *Franco-Saxonica. Münstersche Studien zur niederländischen und niederdeutschen Philologie*, Neumünster, 1990, pp. 569-585.

168. Universitätsarchiv Münster, Philosophische Fakultät B V nr. 4i: Brief van René van Sint-Jan aan universiteit Münster, Münster, 31 oktober 1919; Brief van dekaan faculteit letteren en wijsbegeerte aan ministerie van Onderwijs, Münster, 12 januari 1920. Bang-Kaup, geboren in Wesel op 9 maart 1869, was na de Eerste Wereldoorlog buitengewoon hoogleraar voor vergelijkende Turkse taalkunde in Berlijn waar hij op 8 oktober 1934 overleed; *Kürschners Gelehrtenkalender*, dl. 1, Berlin, 1925, p. 31; dl. 5, Berlin, 1935, p. 1678.

169. AMVC, S 62675/D: "Curriculum Vitae".

170. Universitätsarchiv Münster, Philosophische Fakultät B V nr. 4 i: "Curriculum", november 1923.

171. Universitätsarchiv Münster, Philosophische Fakultät B V nr. 4 i: aanbevelingsschrijven voor René van Sint-Jan van Walther Fischer aan dekaan wijsbegeerte en letteren universiteit Münster, Würzburg, 5 november 1919. Fischer werd geboren in Reutlingen op 17 februari 1889, hij was sinds 1918 docent, sinds 1921 buitengewoon hoogleraar in Würzburg, sinds 1922 professor aan de Technische Universiteit Dresden, sinds 1926 in Giessen; *Kürschners Gelehrtenkalender*, dl. 5, Berlin, 1935, p. 328.

nieuw lectoraat op te richten en van Sint-Jan tot titularis te benoemen.¹⁷² Jostes was ook de promotor van de habilitatie op een proefschrift over *Het West-vlaamsch van Guido Gezelle* waarmee van Sint-Jan zich begin 1924 bekwaamde voor een hoogleraarschap in Duitsland.¹⁷³

Een volwaardige academische loopbaan was er voor hem desondanks niet weggelegd. Aan de universiteit Münster bleef hij ten achter gesteld bij het merendeel van zijn gehabiteerde collega's. Zijn betrekking als lector was altijd herroepelijk, en zijn positie verbeterde er ook niet veel op toen hij in juni 1932 buitengewoon hoogleraar werd. De benoeming gebeurde met het voorbehoud dat van Sint-Jan daardoor geen ambtenarenstatuut kreeg en geen aanspraak kon maken op een eigen leerstoel.¹⁷⁴

Ondertussen had een rechtbank in Gent hem in juli 1920 bij verstek tot tien jaar hechtenis veroordeeld¹⁷⁵ en was hijzelf in maart 1925 in Münster in het huwelijk getreden met een Duitse.¹⁷⁶ Na de goedkeuring van de Uitdovingswet stak van Sint-Jan weer de voelhorens uit naar Vlaanderen, maar zijn herhaalde pogingen om er aan de bak te geraken, liepen telkens met een sisser af. Alleen zijn vrouw en kinderen verhuisden eind de jaren dertig naar Ieper. Hijzelf bleef beroepshalve tegen wil en dank aan Münster vastgekleuisterd. Tevergeefs belde in de ochtend van 10 mei 1940 de politie aan bij zijn huis in Ieper om hem op te halen voor deportatie op een spooktrein.¹⁷⁷ Ook toen in september 1944 een Britse en een Belgische officier hem op zijn West-Vlaams adres wilden komen aanhouden, was hij afwezig.

Aan de repressie ontsnapte van Sint-Jan nochtans niet. De Britse bezetters in Münster wezen hem begin februari 1946¹⁷⁸ naar België uit. In een opvangkamp

172. Universitätsarchiv Münster, Philosophische Fakultät B V nr. 4 i: Brief van René van Sint-Jan aan universiteit Münster, Münster, 31 oktober 1919; Brief van ministerie van Onderwijs aan universiteit Münster, Berlijn, 27 februari 1920.

173. Universitätsarchiv Münster, Kurator PA nr. 411, d. 1: "Curriculum van Sint-Jan"; Philosophische Fakultät B V nr. 4 i: Brief van dekaan aan faculteit, Münster, 3 december 1923.

174. Universitätsarchiv Münster, Kurator PA nr. 411, d. 1: Brief van dekaan wijsbegeerte en letteren aan ministerie van Onderwijs, Münster, 21 april 1932; Brief van ministerie van Onderwijs aan René van Sint-Jan, Berlijn, 21 juni 1932.

175. Universitätsarchiv Münster, Kurator PA nr. 411, d. 2: "Curriculum 1950".

176. Universitätsarchiv Münster, Kurator PA nr. 411, d. 1: "Anzeige über Verheiratung", Münster, 9 oktober 1936.

177. Voor het volgende, Universitätsarchiv Münster, Kurator PA nr. 411, d. 2: "Curriculum 1950".

178. Universitätsarchiv Münster, Philosophische Fakultät PA nr. 147: Brief van dekaan wijsbegeerte en letteren aan universiteitsbestuur, Münster, 29 maart 1946.

voor ontheemden in het Rijnlandse Bedburg onderging hij een eerste langdurige ondervraging door een Belgisch officier die hem voorspelde dat hij nooit meer naar Duitsland zou mogen terugkeren. Bij de aankomst in Brussel pakte de staatsveiligheid hem op. Na drie dagen in de gevangenis werd van Sint-Jan doorgestuurd naar Kortrijk waar hij vier weken in een interneringskamp zat. De krijgsraad waarvoor hij op 12 maart 1946 moest verschijnen, stelde hem op vrije voeten, maar verklaarde hem wel levenslang vervallen van zijn burgerlijke rechten omdat hij tijdens de oorlog een schadeloosstelling van de Bormscommissie voor het verlies van zijn baan als docent in Gent had aanvaard. De krijgsraad veroordeelde hem op de koop toe tot terugbetaling van het ontvangen bedrag met intresten. Van Sint-Jan ging tegen die beslissing in beroep, maar kreeg nul op het rekwest.¹⁷⁹ Pas in 1948 stelde een civiele rechtbank in Ieper in tweede aanleg vast dat hij sedert de Eerste Wereldoorlog geen politiek misdrijf meer had gepleegd, en vernietigde het vonnis van de krijgsraad.

Ondertussen had van Sint-Jan in oktober 1947 een verzoek om pensionering gericht tot de universiteit Münster. Als veroordeeld inciviek was hij immers zijn paspoort kwijt en kon toch niet meer terug. Zijn aanvraag viel evenwel niet in goede aarde. De academische overheid deelde hem mede dat hij geen aanspraak had op een pensioen omdat hij geen pensioengerechtigd ambtenaar was geweest en ook geen bijdragen had betaald aan de pensioenverzekering voor bedienden.¹⁸⁰ Van Sint-Jan gaf zich niet meteen gewonnen en diende in augustus 1950 opnieuw een verzoek in. Hij herinnerde eraan dat de Duitse bezetters tijdens de Eerste Wereldoorlog de activisten “*in elke levenssituatie bescherming en bijstand*” hadden beloofd. De afkeuring van zijn eerste aanvraag drie jaar eerder was – aldus van Sint-Jan – misschien te wijten aan het feit dat de Duitse autoriteiten toen nog door de geallieerden belet waren deze toezegging van ruim dertig jaar voordien gestand te doen. Nu dat er na de stichting van de Bondsrepubliek in 1949 weer een Duitse staat bestond, was hij er zeker van op een ander antwoord te mogen rekenen. “*Ik had*”, zo schreef van Sint-Jan, “*tot dusver geen reden te twijfelen aan de waarde van het gegeven woord, maar het spijt me ten zeerste op gevorderde leeftijd ... een beroep te moeten doen op de toenmalige belofte.*”¹⁸¹

179. AMVC, S 62675/D: “Curriculum Vitae”, december 1949.

180. Universitätsarchiv Münster, Kurator PA nr. 411, d. 1: Brief van René van Sint-Jan aan universiteit, Ieper, 18 oktober 1947; Brief van universiteit aan René van Sint-Jan, Münster, 6 december 1947.

181. Universitätsarchiv Münster, Kurator PA nr. 411, d. 2: Brief van René van Sint-Jan aan ministerie van Cultuur van Noordrijn-Westfalen, Gent, 9 augustus 1950.

De faculteit wijsbegeerte en letteren in Münster steunde het verzoek met klem. “*Ongetwijfeld*”, zo stelde zij, had van Sint-Jan tijdens de Eerste Wereldoorlog de “*waarborg*” gekregen dat “*zijn werkzaamheid in Duitse dienst*” hem geen nadelen zou opleveren. Het was nu een “*vanzelfsprekende plicht*” die belofte te vervullen.¹⁸² Ook het ministerie van Cultuur van de deelstaat Noordrijn-Westfalen was kennelijk dezelfde mening toegedaan. De zaak bleef ruim een jaar aanmodderen, maar ten slotte was het het ministerie van Financiën dat het verzoek opnieuw naar de prullenmand verwees.¹⁸³

In mei 1957 deed van Sint-Jan een derde poging. De economische heropleving van de voorbije jaren in de Bondsrepubliek, zo schreef hij, deed hem hopen dat het nu mogelijk was hem een pensioen uit te keren: “*Of moet ik veronderstellen dat de hedendaagse Duitse regering de Flamenpolitiek van de Eerste Wereldoorlog afkeurt?*” Weer kreeg hij de steun van zijn vroegere faculteit die andermaal zijn verdiensten voor Duitse belangen in de verf zette. Hij had zich immers “*tijdens de Eerste Wereldoorlog in overeenstemming met de toenmalige Duitse politiek actief ingezet voor de ontvoogding van het Vlamingendom in België*”.¹⁸⁴ Omdat de regering van Noordrijn-Westfalen eens te meer geen oren had naar dit argument, kende de universiteit zelf van Sint-Jan een maandelijks uitkering toe van 250 mark uit een “*academische hulpkas*”.¹⁸⁵

Maar daar wou van Sint-Jan geen vrede mee nemen. In januari 1963 meende hij een nieuw houvast te hebben gevonden om zijn aanspraak kracht bij te zetten. Hij verwees naar een bepaling van de Europese Economische Gemeenschap waarbij in elke lidstaat ook buitenlandse werknemers uit andere lidstaten pensioengerechtigd waren. Het duurde twee jaar voordat van Sint-Jan een laatste keer de bons kreeg. De universiteit liet hem begin 1965 weten dat de EEG-norm op zijn geval niet van toepassing was omdat hij nooit bijdragen had betaald aan de Duitse pensioen-

182. Universitätsarchiv Münster, Kurator PA nr. 411, d. 2: Brief van faculteit aan ministerie van Cultuur, Münster, 12 augustus 1950.

183. Universitätsarchiv Münster, Kurator PA nr. 411, d. 2: Brief van ministerie van Financiën aan ministerie van Cultuur, Düsseldorf, 12 april 1951; 27 augustus 1951; Brief van universiteitsbestuur aan René van Sint-Jan, Münster, 17 september 1951.

184. Universitätsarchiv Münster, Kurator PA nr. 411, d. 2: Brief van René van Sint-Jan aan ministerie van Cultuur, Gent, 31 mei 1957.

185. Universitätsarchiv Münster, Philosophische Fakultät PA nr. 147: Brief van rector aan René van Sint-Jan, Münster, 19 november 1957.

verzekering.¹⁸⁶ Van Sint-Jan overleed in Gent op 26 oktober 1970¹⁸⁷ zonder ooit nog ander Duits geld te hebben ontvangen dan de aalmoes van de universiteit.

I/17. *Evarist Stocké, oogarts*, geboren in Nazareth op 5 december 1872,¹⁸⁸ behoorde tijdens de Eerste Wereldoorlog tot de Vlaamse vertrouwensmannen van de Duitse katholieke politicus Mathias Erzberger en van de referent voor katholieke aangelegenheden in het bezettingsbestuur Konrad Beyerle. Beiden stonden hem ook terzijde toen hij eind 1918 de wijk nam naar Duitsland. Stocké vestigde zich eerst in Düsseldorf waar de Deutsch-Flämische Gesellschaft hem opving. Toen na enkele weken op de linkeroever van de Rijn vlak tegenover Düsseldorf Belgische bezettingstroepen hun intrek namen, sloeg hij in paniek en zocht toevlucht bij Beyerle in München. Tevergeefs keek hij hier uit naar een kans om opnieuw in zijn beroep als oogarts aan de slag te kunnen gaan. Een baan aan een ziekenhuis in Düsseldorf die de Deutsch-Flämische Gesellschaft hem per 1 juli 1919 bezorgde, kon hij vooralsnog niet aanvaarden want hij beschikte nog niet over de vereiste toelating om in Duitsland het medische beroep uit te oefenen.¹⁸⁹

Door de goede zorgen van Erzberger en Beyerle kreeg hij die zaak uiteindelijk geregeld en keerde begin 1920 naar Düsseldorf terug waar hij meteen de volgende tegenslag te verduren kreeg. Zijn oogheelkundige instrumenten ter waarde van 10.000 mark die hij in het kantoor van de Deutsch-Flämische Gesellschaft in bewaring had gegeven, waren tijdens zijn verblijf in München gestolen.¹⁹⁰ Van de Duitse overheid kreeg Stocké een oorlogsschadevergoeding van 3000 mark en stak in Düsseldorf van wal met een eigen oogartspraktijk. In 1921 liet hij zich tot Duitser naturaliseren. Maar echt voor de wind ging het hem niet meer.

Halverwege de jaren twintig zat hij diep in de schulden en werd bovendien geregeld geteisterd door vlagen van depressie omdat hij kennelijk zijn gedaanteverwisseling van Vlaams voorman tot naamloze balling moeilijk kon verkroppen. Soms

186. Universitätsarchiv Münster, Kurator PA nr. 411, d. 2: Brief van René van Sint-Jan aan universiteit Gent, 5 januari 1963; aantekening universiteitsbestuur Münster, 8 januari 1963; Brief van René van Sint-Jan aan universiteit, Gent, 20 oktober 1963; Brief van universiteit aan René van Sint-Jan, Münster, 4 januari 1965.

187. Overlijdensbericht in Universitätsarchiv Münster, Philosophische Fakultät PA nr. 147.

188. L. VANDEWEYER, *Stocké Evarist*, in: *Nieuwe Encyclopedie [...]*, p. 2869.

189. BA (B), N 2022, nr. 36, pp. 86-87: Brief van Konrad Beyerle aan Rudolf Asmis, München, 11 februari 1919; pp. 96-97: Brief van Konrad Beyerle aan ministerie van Binnenlandse Zaken, München, 18 augustus 1919.

190. BA (B), R 1501/19586, p. 125: Brief van Max Robert Gerstenhauer aan ministerie van Binnenlandse Zaken, Meiningen, 25 februari 1920; nr. 19583, pp. 245-246: Brief van Evarist Stocké aan Rudolf Asmis, München, 11 juni 1919.

ging hij uithuilen bij Duitse vrienden. “Vroeger hebben de kopstukken van de overheid graag met mij omgegaan en ik heb mijn hele kracht ingezet voor de Duitse zaak”, kreeg de voorzitter van de katholieke Zentrum-partij in het Rijnland Hugo Mönnig bij zo’n gelegenheid te horen. De andere Vlamingen, aldus Stocké, die eertijds met hem hadden samengewerkt, maar tijdens de oorlog de kant van België hadden gehouden, waren nu ministers. Hij daarentegen die alles had opgeofferd, zijn positie, zijn fortuin, zijn bestaan, was volstrekt in de steek gelaten. In april 1926 stuurde Mönnig een smeekbrief voor Stocké naar de Duitse regering,¹⁹¹ maar dit schrijven werd blijkbaar zonder gevolg geklasseerd. Rond dezelfde tijd deed Stocké een poging om in kringen van de Zentrum-partij geld te vergaren voor het Vlaams-nationale tijdschrift *Vlaanderen*.¹⁹² Andere politieke activiteiten zijn van hem niet bekend. Hij overleed in Gundelsheim op 16 december 1944.

I/18. *Emiel Ver Hees*, geboren in Leuven op 31 augustus 1864,¹⁹³ vooraanstaand katholiek flamingant, secretaris-generaal van het Vlaamse ministerie van Nijverheid en Arbeid, lid van de Raad van Vlaanderen, had al in zijn prille jeugd blijk gegeven van Duitsvriendelijke neigingen. Als student in de rechten in Leuven publiceerde hij in 1882 een boekje over de Duitse vrijheidsstrijd van 1813 tegen het napoleontische bewind en later een brochure over het Duitse karakter van Elzas-Lotharingen. Na zijn studies bracht hij vanaf 1887 de eerste acht jaar van zijn beroepsleven door als medewerker op het kantoor van een Duitse advocaat in Brussel die onder meer de belangen behartigde van de Duitse ambassade en het Duitse consulaat. Ook als ambtenaar op het Belgische ministerie van Nijverheid bleef Ver Hees contacten onderhouden met katholieke kringen in Duitsland en publiceerde in 1901 een boekje over de woningkwestie in België in de reeks van de Duitse Verein für Sozialpolitik.¹⁹⁴ De sociaal bewogen Vlaamse katholiek voelde zich wellicht aangetrokken door Duitsland als voorbeeld op het gebied van de sociale wetgeving – een omstandigheid die misschien niet vreemd was aan zijn latere keuze voor het activisme.

191. PAB, R 70302: Brief van Hugo Mönnig aan ministerie voor de bezette gebieden, Keulen, 23 april 1926.

192. L. VANDEWEYER: De hoop op een Duitse revanche-oorlog. De voorbereiding van de kollaboratie door de Vlaams-nationalisten rond het weekblad “Vlaanderen”, in: *Navorsings- en Studiecentrum voor de Geschiedenis van de Tweede Wereldoorlog. Bijdragen*, nr. 12, mei 1989, pp. 218.

193. K. VAN HOORICK, *Hees Emiel Ver*, in: *Nieuwe Encyclopedie [...]*, p. 1414.

194. BA (B), N 2022, nr. 36, pp. 74-76: “Curriculum Ver Hees”.

Zoals Stocké behoorde Ver Hees tot de vertrouwelingen van de katholieke referent in het bezettingsbestuur Konrad Beyerle. Bij Beyerle in München zocht hij ook toevlucht toen hij eind oktober 1918 de wijk uit België nam.¹⁹⁵ Reeds in de eerste dagen na zijn aankomst trok zijn gastheer alle registers open om Ver Hees aan de universiteit een leeropdracht te bezorgen over internationaal sociaal recht. Maar de Duitse novemberrevolutie haalde een streep door dit project.¹⁹⁶

Met zijn gezin vertoefde Ver Hees ten minste anderhalf jaar in de Beierse hoofdstad. Zijn dochters trouwden er met twee Duitse broers, allebei geneesheren,¹⁹⁷ terwijl Beyerle zich gedurende heel het jaar 1919 uitsloofde om zijn Vlaamse vertrouwensman aan een nieuw bestaan in Duitsland te helpen. Als vooraanstaand lid van de Zentrum-partij, later van de rechts-katholieke Beierse volkspartij en afgevaardigde in de grondwetgevende vergadering in Weimar beschikte Beyerle daarvoor over de nodige connecties. Hij was goed bevriend met de Zentrum-politicus Mathias Erzberger die zich tijdens de oorlog door Beyerle geregeld had laten voorlichten over de Vlaamse kwestie en die nu rijksminister van Financiën was geworden. Tot zijn kennissen behoorde ook de nieuwe Pruisische minister van Onderwijs Konrad Hänisch die tijdens de oorlog één van de weinige Duitse sociaal-democraten was geweest met intense belangstelling voor de *Flamenpolitik*. Om Ver Hees die als balling in München een berooid bestaan leidde, uit de nesten te halen, volgde Beyerle een dubbele strategie: langs Erzberger om trachtte hij voor zijn Vlaamse beschermeling een schadevergoeding af te troggelen, terwijl hij zich tegelijkertijd inspande om hem via Hänisch een baan te bezorgen als professor aan één of andere Pruisische universiteit.

Door toedoen van Beyerle kreeg Ver Hees in mei 1919 van het ministerie van Binnenlandse Zaken een eerste uitkering van 5000 mark.¹⁹⁸ Maar daar nam hij niet meteen vrede mee. Hij eiste, hoewel tijdens de oorlog slechts ambtenaar in het Vlaamse bestuur, gelijkgesteld te worden aan de professoren van de vernederlandsste universiteit Gent die na de ondergang van hun hogeschool royale schadeloosstellingen hadden opgestreken. Zijn eigen aanspraak op compensatie door de

195. BA (B), N 2022, nr. 8, pp. 14-15: Brief van Emiel Ver Hees aan Konrad Beyerle, Brussel, 19 oktober 1918.

196. BA (B), N 2022, nr. 36, p. 10: Brief van Konrad Beyerle aan Robert Paul Oszwald, München, 12 januari 1919.

197. BA (B), N 2022, nr. 37, p. 57: overlijdensbericht Emiel Ver Hees.

198. BA (B), N 2022, nr. 36, p. 65: Brief van Rudolf Asmis aan Konrad Beyerle, Berlijn, 23 april 1919; p. 67: Brief van ministerie van Binnenlandse Zaken aan Konrad Beyerle, Berlijn, 25 april 1919; p. 64: Brief van Konrad Beyerle aan Emiel Ver Hees, 8 mei 1919.

Duitse staat voor het verlies van zijn baan in België raamde Ver Hees op 200.000 mark. Beyerle bepleitte deze eis met klem tegenover de bevoegde instanties. Hij stelde dat de benoeming van Ver Hees tot professor in Gent tijdens de bezetting reeds op til was en alleen door de afloop van de oorlog werd belet. Hij wees erop dat het in politiek opzicht een zeer ongewenste indruk zou maken op *“het kamp van onze vijanden in Brussel”*, als Duitsland één van de meest gezaghebbende activisten in de kou liet staan. Steun kreeg Ver Hees ook van minister van Financiën Erzberger en bij een bezoek aan Berlijn in de zomer of herfst van 1919 van tal van parlementsleden en andere hoogwaardigheidsbekleders.¹⁹⁹

Nochtans liep zijn verzoek uiteindelijk te pletter op het verzet van de rijksminister van Binnenlandse Zaken Erich Koch die het laatste woord had en de smeebeden van Beyerle voor zijn vriend tot twee keer toe naar de prullenmand verwees. De minister redeneerde dat Ver Hees in een principieel andere situatie verkeerde dan de gewezen Gentse professoren die aanspraak konden maken op buitengewoon hoge schadeloosstellingen omdat Duitsland hun tijdens de oorlog een levenslange wedde had gewaarborgd en nu verplicht was deze belofte peperduur af te kopen. Tegenover de Vlaamse ambtenaren hadden de Duitsers zo'n verbintenis nooit aangegaan. Zij konden daarom nu ook geen uitzondering maken voor Ver Hees want anders zouden ze alle ex-activisten op gelijke voet moeten behandelen met de Gentse professoren wat naar schatting van de minister zo'n 20 miljoen mark zou kosten. Met het oog op de benarde financiële toestand van het Duitse Rijk achtte Koch dat totaal onverantwoord.²⁰⁰

Helemaal met lege handen moest Ver Hees desondanks niet vertrekken. In december 1919 kreeg hij in het kader van de schadeloosstelling van de gewezen Vlaamse ambtenaren een uitkering van 2554 mark en in februari 1920 blijkbaar op afspraak van Erzberger het niet onaanzienlijke bedrag van nog eens 30.000 mark van het ministerie van Binnenlandse Zaken.²⁰¹ Ondertussen was Beyerle nog steeds druk in de weer om Ver Hees in Duitsland aan een baan te helpen. In de loop van 1919 was er herhaaldelijk sprake van hem ofwel te benoemen tot referent voor

199. BA (B), N 2022, nr. 36, p. 57-60: Brief van Konrad Beyerle aan minister Koch van Binnenlandse Zaken, München, 21 november 1919; pp. 53-54: Brief van Konrad Beyerle aan Hemmer, München, 22 november 1919.

200. BA (B), N 2022, nr. 36, p. 55-56: Brief van minister van Binnenlandse Zaken Koch aan Konrad Beyerle, Berlijn, 7 november 1919; pp. 46-47: Brief van minister van Binnenlandse Zaken Koch aan Konrad Beyerle, Berlijn, 30 november 1919.

201. BA (B), N 2022, nr. 36, p. 50: Brief van Max Robert Gerstenhauer aan Emiel Ver Hees, Meiningen, 8 december 1919; p. 45: Brief van ministerie van Binnenlandse Zaken aan Konrad Beyerle, Berlijn, 3 februari 1920.

internationaal arbeidsrecht op het ministerie van Arbeid of van Buitenlandse Zaken ofwel tot hoogleraar aan een Pruisische universiteit.²⁰² Uiteindelijk lukte dit laatste plan en werd Ver Hees in 1920 professor voor sociale politiek in Berlijn. Hij liet zich in 1926 tot Duitser naturaliseren²⁰³ en overleed in Berlijn op 13 februari 1928.

Zijn zoon Frederik Ver Hees, geboren op 4 juni 1900,²⁰⁴ eveneens een genaturaliseerde Duitser en sedert de jaren twintig getrouwd met een Duitse uit Berlijn, speelde later nog een rol in de *Flamenpolitik* van het Derde Rijk. Hij werd in de jaren dertig redacteur bij het Duitse persbureau DNB en stond vanaf 1937 aan het hoofd van een Vlaams secretariaat, vertegenwoordiging van het VNV in de Duitse hoofdstad.²⁰⁵ Als luitenant in de Duitse Wehrmacht was Ver Hees tussen 1940 en 1944 verbonden aan de propaganda-afdeling van het militair bestuur. Hij was er als hoofdredacteur verantwoordelijk voor de Brusselse zender van de Duitse rijksomroep voor de bezette Europese landen.²⁰⁶ Bovendien was hij assistent van de Duitse commissaris-beheerder van de Belgische radio, Friedrich Carl Badendieck.²⁰⁷

I/19. *Raf Verhulst*, geboren in Wommelgem op 7 februari 1866,²⁰⁸ was voor de tussenoorlogse Duitse Vlaanderen-lobby ongetwijfeld de meest interessante en in politiek opzicht waardevolste activistische balling. In heel de groep Vlaamse uitwijkelingen in Duitsland beschikte hij als vermaard publicist en schrijver reeds voor en dan tijdens de oorlog over het meeste gezag. Als geregeld medewerker van Vlaams-nationale tijdschriften bleef hij ook vanuit zijn ballingschap aanwezig in het Vlaamse publieke debat en werkte er als spreekbuis van Duitse standpunten. Bijzonder verdienstelijk maakte hij zich als pleitbezorger van de Duitse versie in de toen nogal hoog oplaiende ruzie over de vraag of de oorlogsgruwelen in België in augustus 1914 al dan niet gerechtvaardigde represailles waren geweest tegen Belgische sluipschutters.

202. BA (B), N 2022, nr. 36, p. 69: Brief van Rudolf Asmis aan Konrad Beyerle, Berlijn, 20 mei 1919; pp. 70-71: Brief van Konrad Beyerle aan Wende, München, 9 augustus 1919; p. 73: Brief van Konrad Beyerle aan Schweyer, München, 9 augustus 1919; p. 52: Brief van Konrad Beyerle aan Wende, München, 27 november 1919.

203. W. DOLDERER, *De republiek van Weimar [...]*, nr. 2, p. 120.

204. SOMA, 1363/1/132, Reichsministerium für Propaganda und Volksaufklärung: Brief van propaganda-afdeling België aan ministerie van Propaganda, Brussel, 20 augustus 1943.

205. E. VERHOEYEN: De financiering van het dagblad "De Schelde-Volk en Staat" (1929-1940), in: *Wetenschappelijke tijdingen*, jg. 46, 1987, nr. 4, p. 236.

206. SOMA, 1363/1/132: Brief van propaganda-afdeling België aan ministerie van Propaganda, Brussel, 11 augustus 1943.

207. Interview Badendieck, Bonn, 26 april 1983.

208. E. VANDEWALLE en L. VANDEWEYER, *Verhulst Raf*, in: *Nieuwe Encyclopedie [...]*, pp. 3240-3241.

Verhulst was hecht bevriend met rijksarchivaris Robert Paul Oszwald, de spilfiguur aan Duitse kant in de tussenoorlogse Duits-Vlaamse betrekkingen die hem uiterlijk in 1928 ook in contact bracht met het Duitse ministerie van Buitenlandse Zaken.²⁰⁹ Na de oorlog was hij eerst naar Nederland gevlucht. In Duitsland kwam hij zich pas in 1921 vestigen toen hij een baan kreeg als lector Nederlands aan de universiteit Göttingen. Dat gebeurde wellicht door toedoen van Duitse vrienden, onder wie behalve Oszwald ook de Göttingse protestantse theoloog en gangmaker van de krijgsgevangenenpropaganda Carl Stange, de jurist Konrad Beyerle en de als mijnbouwingenieur in het Roergebied werkzame Hans Hartwig.

In september 1928 bood Verhulst de regering in Berlijn zijn goede diensten aan om fortuinen te helpen opsporen die Belgische autoriteiten zouden hebben ontdoken bij de confiscatie van Duitse bezittingen na de oorlog. Door zijn relaties in België, zo schreef hij, zou hij gemakkelijk aan de nodige inlichtingen kunnen geraken.²¹⁰

Zijn Duitse vrienden lieten hem ondertussen ook na zijn benoeming tot lector niet in de steek. Eind 1928 zorgden Hartwig en Beyerle er gezamenlijk voor dat zijn wedde in Göttingen werd verhoogd.²¹¹ Rond dezelfde tijd sloeg de Bormsverkiezing in deze kring Duitse Vlamingenvrienden als een bliksem in. Zij zagen min noch meer de lang verhoopde omwenteling in Vlaanderen in het verschiet liggen. Hartwig woonde de Bormshulde op 3 februari 1929 in Antwerpen bij en rapporteerde geestdriftig aan Beyerle over de “*duitsvriendelijke*” stemming van de Vlaams-nationalisten. Die was volgens hem vooral in economisch opzicht waardevol “*omdat ze de slagbomen die Frankrijk en België tegen het werkende Duitsland in Vlaanderen hebben opgericht, zal neerhalen*”. De omvorming van België tot een federale staat, aldus Hartwig, was nu niet meer te stuiten. Hijzelf had een langdurig onderhoud met Borms die voor eind mei een bezoek aan Duitsland aankondigde om de betrekkingen met zijn Duitse vrienden weer aan te knopen.²¹²

209. W. DOLDERER, De republiek van Weimar [...], nr. 3, p. 133.

210. PAB, R 70303: Brief van Raf Verhulst aan Rudolf Asmis, Göttingen, 8 september 1928.

211. BA (B), N 2022, nr. 37, p. 70: Brief van Konrad Beyerle aan minister van state Becker, München, 16 september 1928; p. 74: Brief van Hans Hartwig aan Konrad Beyerle, Duisburg, 11 september 1928.

212. BA (B), N 2022, nr. 37, pp. 174-176: Brief van Hans Hartwig aan Konrad Beyerle, Duisburg, 2 maart 1929.

Zodra de Uitdovingswet was afgekondigd, kwam Verhulst voor twee maanden op bezoek om volgens Hartwig met het oog op de kamerverkiezingen van eind mei 1929 de versnipperde Vlaams-nationale krachten te helpen bundelen. Ook Hartwig deed zijn duit in het zakje door – wellicht in kringen van de Roer-nijverheid – wat geld “*bijeen te bedelen*” voor de Vlaams-nationale kiescampagne. Tot Beyerle richtte hij de vraag of het niet mogelijk was Verhulst als lector in Göttingen te pensioneren ofwel hem verlof te geven. De Vlaams-nationalisten wensten namelijk dat de begaafde propagandist voorgoed naar Vlaanderen terugkeerde, en dat was volgens Hartwig en andere “*met het Vlaamse vraagstuk actief bezige Duitsers*” ook in het belang van Duitsland. Verhulst was immers een “*beproefde geestdriftige vriend*” die de “*nu sterk naar voren komende duitsvriendelijkheid in Vlaanderen zou moeten organiseren en die deze richting in de pers ondubbelzinnig zal bepleiten*”.²¹³

Beyerle verzocht het bevoegde Pruisische ministerie van Cultuur om verlof voor Verhulst. Door hem vrij te stellen van zijn leerverplichtingen in Göttingen, zo schreef hij, zou de Duitse overheid hem “*ten bate van een voor Duitsland waardevolle politiek laten werken zonder deze werkzaamheid rechtstreeks financieel te bekostigen waarvoor Buitenlandse Zaken altijd terugdeinst*”.²¹⁴ Vooralsnog kwam van dit project blijkbaar niets in huis. Eind 1929 kreeg Verhulst dan om gezondheidsredenen verlof.²¹⁵ Hij verhuisde naar Aken van waaruit hij in Vlaanderen een drukke publicistische werkzaamheid ontplooidde. Toen hij in 1932 in Göttingen voorgoed ontslag nam, werd hij, hoewel hij maar lector was geweest, zoals een professor geëmeriteerd, dus met behoud van zijn wedde op rust gesteld²¹⁶ – een buitengewone blijk van waardering door de Duitse autoriteiten als men zijn geval vergelijkt met de krenterige behandeling die Eggen of van Sint-Jan te beurt viel. Oszwald zorgde er bovendien voor dat de rijkspresident Verhulst een erepensioen toekende van jaarlijks 1500 mark.²¹⁷

213. BA (B), N 2022, nr. 37, p. 178: Brief van Hans Hartwig aan Konrad Beyerle, Duisburg, 2 mei 1929.

214. BA (B), N 2022, nr. 37, p. 179: Brief van Konrad Beyerle aan ministerie van Cultuur, München, 4 mei 1929.

215. BA (B), N 2022, nr. 37, pp. 187-188: Brief van Raf Verhulst aan Konrad Beyerle, Göttingen, 21 november 1929.

216. Universitätsarchiv Münster, PA nr. 411, d. 2: Brief van René van Sint-Jan aan ministerie van Cultuur van Noordrijn-Westfalen, Gent, 9 augustus 1950.

217. W. DOLDERER, De republiek van Weimar [...], nr. 3, p. 135.

In mei 1934 zou Oszwald hebben gepoogd Verhulst tot hoofdredacteur te laten benoemen van het Vlaams-nationale dagblad *De Schelde*.²¹⁸ Een heel uitzonderlijke hulde viel de grijze, intussen tot fervent nationaal-socialist verworven activist te beurt bij zijn zeventigste verjaardag. Als verjaardagscadeau droeg Oszwald toen aan Verhulst een door hem verzorgde lijvige bundel opstellen op over Duits-Nederlands-Vlaamse betrekkingen. De *Deutsch-Niederländische Symphonie* werd zowat de bijbel van de tussenoorlogse Duitse Vlaanderen-lobby.²¹⁹ Verhulst kreeg de Rembrandtprijs in 1941, het jaar van zijn dood.

I/20. *Antoon de Visscher*, geboren in Nazareth op 29 mei 1896,²²⁰ onderwijzer in Gent, werd er begin maart 1918 secretaris van de activistische katholieke Nationalistenvereniging van Oost-Vlaanderen. Drie maanden later werd hij verkozen in de nationalistenraad van de Gentse Nationalistische Bond.²²¹ Na de oorlog vluchtte de Visscher naar Duitsland en kwam in Düsseldorf terecht waar hij uiterlijk begin de jaren twintig opnieuw een baan als leraar kreeg²²² en een gezin stichtte. Vanaf 1927 was hij lid van de Keulse Duits-Nederlandse vereniging en was er onder meer in 1929 betrokken bij plannen om aan de universiteit Keulen een Nederlands instituut op te richten.²²³ De Visscher bleef ook na de Tweede Wereldoorlog in Düsseldorf waar hij pas op 14 januari 1981 overleed.²²⁴

I/21. *Albert Vlamynck*, archivaris en historicus, geboren in Gistel op 21 februari 1886,²²⁵ behoorde tot de schaars gezaaide groep protestanten in Vlaanderen²²⁶ wat misschien één van de wortels was van zijn activistisch engagement. Het ligt althans voor de hand dat Vlamynck reeds voor de Eerste Wereldoorlog in Gent waar hij studeerde en vanaf 1911 werkte als adjunct-archivaris en leraar,²²⁷ deel zal hebben uitgemaakt van de kring rond de dominee en later Jong-Vlaamse leider Domela Nieuwenhuis.

218. E. VERHOEYEN, *De financiering* [...], p. 236.

219. R.P. OSZWALD (ed.), *Deutsch-Niederländische Symphonie*, Wolfshagen-Scharbeutz, 1937.

220. Mededeling stadsarchief Düsseldorf, 4 augustus 1998.

221. D. VANACKER, *Het activistisch avontuur* [...], p. 238; p. 317.

222. BA (B), R 1501/19586, pp. 253-254: Brief van Max Robert Gerstenhauer aan ministerie van Binnenlandse Zaken, Meiningen, 31 januari 1922.

223. BA (K), R 118/57, pp. 38-45: Verhandlungs-Niederschrift 3. Ordentliche Mitgliederversammlung der Deutsch-Niederländischen Vereinigung, Keulen, 30 juni 1929.

224. Mededeling stadsarchief Düsseldorf, 7 oktober 1998.

225. L. VANDEWEYER, *Vlamynck Albert*, in: *Nieuwe Encyclopedie* [...], p. 3512.

226. BA (B), R 21/10.021: "Personalebogen Vlamynck". Hier ook gegevens over loopbaan, naturalisatie tot Duitser, huwelijk, lidmaatschap in NSDAP.

227. SHLA, Abt. 47/1628: Brief van dekaan wijsbegeerte en letteren aan rector, Kiel, 20 mei 1935; hier ook verdere gegevens over loopbaan, met name aanstelling als lector in Marburg.

Tijdens de bezettingsjaren was hij professor geschiedenis aan de vernederlandste universiteit Gent en lid van de Raad van Vlaanderen. Eind 1918 kwam hij via Bad Salzuflen in Göttingen terecht waar hij zich in januari 1919 voorgoed vestigde²²⁸ en bij ontstentenis van andere beroepsperspectieven opnieuw geschiedenis en Germaanse filologie studeerde. Zijn echtgenote Alice Lefèvre, geboren in Gent op 6 februari 1894,²²⁹ begon een studie in de kunstgeschiedenis. Zoontje Karel werd op 20 augustus 1921 in Göttingen geboren.²³⁰

In de loop van 1919 vertoefde Vlamynck ook geregeld in Leipzig waar hij tot april 1920 belast was met het toezicht op het in een kamer van het universiteitsdepartement geschiedenis opgeslagen archief van de Raad van Vlaanderen.²³¹ Door toedoen van de Duitse romanist Ernst Robert Curtius kreeg hij in maart 1921 een baan als lector Frans aan de Universiteit Marburg, vanaf de herfst van dat jaar ook aan de nabije hogeschool in Giessen. Het griede Vlamynck diep dat hij in Duitsland om den brode uitgerekend de taal van de gehate erfvijand moest onderwijzen. Sedert 1924 gaf hij in Marburg dan ook onbezoldigd les in het Nederlands.

In latere jaren zou het verblijf in het universiteitsstadje aan de Lahn nochtans vruchtbaar voor hem blijken door de kennismaking met de politoloog Johann Wilhelm Mannhardt, sinds 1925 directeur van het Institut für das Grenz- und Auslandsdeutschtum. Dit instituut was een product van de politieke tijdsomstandigheden in Duitsland na het verdrag van Versailles. Reeds het Duitse keizerrijk had binnen zijn grenzen bijlange niet de gehele Duitstalige bevolking in Europa beheld. Door de inkrimping van het Duitse grondgebied na de Eerste Wereldoorlog was het aantal Duitsers buiten Duitsland aanzienlijk aangegroeid en raakte dus de discrepantie tussen de categorieën volk en staat die in het Duitse nationale identiteitsbesef eigenlijk samenhoorden, nog verscherpt. Daardoor werd in het tussenoorlogse Duitsland de aandacht aangewakkerd voor minderheden- en nationaliteitskwesies en deed met name in de geschiedwetenschap het concept opgeld van door historische en etnische factoren bepaalde ‘cultuurruimtes’ over de bestaande politieke grenzen heen. Het door Mannhardt beheerde instituut in Marburg was één van de instellingen die in die tijd het licht zagen met de bedoeling de culturele banden met Duitse minderheden in het buitenland te

228. Stadtarchiv Göttingen, Best. XXV, Fach 153, nr. 12 (“Die flämische Bewegung 1919”): verslag stadsbestuur, Göttingen, 20 augustus 1919.

229. Mededeling stadsarchief Göttingen, 16 april 1998.

230. Mededeling stadsbestuur Kiel (dienst bevolkingsregister), 3 september 1998; hier ook overlijdensdata van Alice en Albert Vlamynck.

231. BA (B), R 1501/19585, p. 82: Brief van Dumpich aan Albert Vlamynck, Bad Salzuflen, 1 april 1919; R.P. OSZWALD, Belgische Flamenpolitik, in: *Der Tag*, 23 oktober 1928.

handhaven en in eigen land de belangstelling voor deze minderheden in stand te houden. Elke zomer zette het instituut in Marburg vakantieleergangen op touw waar telkens een honderdtal universitair geschoolde vertegenwoordigers van Duitse volksgroepen uit verschillende Europese landen aan deelnam, meestal leraren en geestelijken.

Vlamynck hield voor dit publiek herhaaldelijk spreekbeurten over de Nederlanden en Vlaanderen. Mannhardt zelf koesterde een intense belangstelling voor het Vlaamse vraagstuk, volgens hem een kwestie van internationale en vooral voor Duitsland cruciale betekenis. Een autonoom Vlaanderen, zo hoopte hij, zou het “*Frans-Belgische blok*” in het Europa van Versailles doen barsten.²³² Hij deelde daarmee het toen in nationalistische kringen gangbare denkbeeld dat de Vlaamse beweging voor het verslagen Duitsland de aangewezen bondgenoot was om de opmars van het geduchte Franse imperialisme naar de Rijnmond te dwarsbomen.²³³ Onder de invloed van Mannhardt ging Vlamynck zich gaandeweg toeleggen op de studie van nationaliteitenkwesties in Europa, vooral in verband met Duitse volksgroepen.²³⁴ Hij raakte van langsom meer bekend in belangstellende Duitse kringen²³⁵ en trad er herhaaldelijk op als spreker over Vlaamse en Nederlandse onderwerpen.

232. AMVC, V 703/B: Brief van Albert Vlamynck aan Gustaaf Schamelhout, Marburg, 13 juli 1926; 5 januari 1928.

233. Johann Wilhelm Mannhardt (Hamburg 17 september 1883 - Freiburg 10 september 1969) was doctor in de rechten en de wijsbegeerte en in de jaren twintig gespecialiseerd in de kwestie van de Duitse minderheden in Europa. Hij was onder meer bestuurslid van de Verein für das Deutschtum in Ausland (VDA) en van het Deutsches Auslandsinstitut in Stuttgart. Sinds 1925 docent in Marburg, 1927 buitengewoon hoogleraar, 1929 hoogleraar, 1937 professor in Breslau. Mannhardt bleef ook na de Tweede Wereldoorlog met nationaliteitenkwesties bezig, onder meer als medewerker van het tijdschrift *Europa Ethnica: Kürschners Gelehrtenkalender*, dl. 5, Berlin, 1935, p. 861; dl. 10, Berlin, 1966, p. 1511; dl. 11, Berlin, 1970, p. 3427. Dat Mannhardt in de tussenoerlogse periode deelde in de belangstelling voor Vlaanderen van de nationalistische rechterzijde, is misschien niet zonder belang voor de politieke biografie van de historicus Franz Petri, cultureel referent van het bezettingsbestuur in Brussel tijdens de Tweede Wereldoorlog en ook later nog eminent Vlaanderendeskundige. Petri was van 1927 tot 1930 als assistent verbonden aan het instituut van Mannhardt in Marburg, vooraleer hij zich tot 1935 tijdens een verblijf in Brussel toelegde op de studie van de vroeg-Middeleeuwse taalgrens en van eigentijdse Vlaamse toestanden. Het lijkt dus voor de hand te liggen dat de aandacht van Petri niet pas door dit studieverblijf, maar onder invloed van Mannhardt reeds in de late jaren twintig in Marburg op het Vlaamse vraagstuk gevestigd raakte.

234. Getuige daarvan onder meer A. VLAMYNCK, Vlaanderen – Elzas, in: *Vlaanderen*, 20 december 1925.

235. Halverwege de jaren twintig was Vlamynck naar eigen zeggen bevriend met onder meer de Balten-Duitser Max Hildebert Boehm die aan het hoofd stond van een particulier instituut voor nationaliteitenvraagstukken, met de uitgever van het tijdschrift *Elsass-Lothringen Heimatstimmen*,

Reeds op 18 april 1921 had hij op een Nederlandse avond van de Platduitse vereniging in Bremen een spreekbeurt gehouden waarin hij betoogde dat België in het Europa van Versailles geheel en al ten prooi dreigde te vallen aan de Franse greep, maar dat de Vlamingen desondanks op Duitse hulp bleven hopen zodra Duitsland zelf er weer bovenop zou raken.²³⁶ Begin oktober 1926 hield Vlamynck een voordracht over de Vlaamse beweging voor een vijftigtal professoren in Zuid-Duitsland.²³⁷ In 1928 was hij betrokken bij de organisatie van een bijeenkomst van in wederzijdse toenadering en samenwerking geïnteresseerde Duitsers, Nederlanders en Vlamingen. Op de vijfdaagse ontmoeting van 17 tot 21 april in Kleef voerden de deelnemers “*vertrouwelijke*” besprekingen over “*enkele vraagstukken in verband met Vlaanderen, Nederland en het Rijnland*”; bovendien werden er spreekbeurten gehouden.

Vlamynck zelf voerde het woord over Frans-Vlaanderen. Twee Nederlanders hadden het over Nederlandse aardrijkskunde en Nederlandse dialecten, een Duitser hield een voordracht over de kwestie van het bezette Rijnland. Onder de aanwezigen was een veertigtal Duitse geleerden met belangstelling voor nationaliteiten- en minderhedenvraagstukken. Uit Vlaanderen was onder meer Herman Vos komen opdagen, uit Nederland Pieter Geyl.²³⁸ Eén van de resultaten van de Kleefse bijeenkomst was het nogal bizarre plan met Duits geld voor de Vlaams-nationalisten een Kempische steenkoolmijn te kopen.²³⁹

het blad van de naar Duitsland uitgeweken Elzassers en hij hield er ook contacten op na met de Mittelstelle für deutsche Volks- und Kulturbodenforschung in Leipzig.

236. C. SCHUPPENHAUER, *Von den niederdeutschen Studienwochen der Universität Hamburg und von niederdeutsch-flämisch-niederländischer Verbrüderung*, in: *Franco-Saxonica. Münstersche Studien zur niederländischen und niederdeutschen Philologie*, Neumünster, 1990, p. 555; voor de datering van de spreekbeurt: RUDIGER, *Flamenpolitik [...]*, p. 370. In het Nederduits verslag van de spreekbeurt luidt het dat de Vlamingen “*hopen dat, wenn Döitschland mal erst sülben wedder staan kann, jem ook helpen deit*”. Met een beetje kwade wil kan men natuurlijk stellen dat Vlamynck daarmee een nieuwe bezetting van België in een Duitse revanche-oorlog bepleitte. Dwingend is zo’n conclusie evenwel niet. ‘Helpen’ is een rekbaar begrip dat evengoed op financiële of politieke hulp zou kunnen slaan. De herhaalde oproepen van tussenoorlogse Vlaams-nationalisten tot Duitse solidariteit moeten wellicht ook tegen de achtergrond worden gezien van een al dan niet gegronde overtuiging dat Frankrijk de Franstaligen wel daadwerkelijk steunde terwijl in Duitsland de regering en het grote publiek na de oorlog weer overwegend onverschillig stonden tegenover de Vlaamse strijd.

237. AMVC, V 703/B: Brief van Albert Vlamynck aan Gustaaf Schamelhout, Marburg, 18 oktober 1926.

238. AMVC, V 703/B: Brief van Albert Vlamynck aan Gustaaf Schamelhout, Marburg, 19 februari 1928; 7 maart 1928.

239. W. DOLDERER, De nieuwe Duits-Vlaamse toenadering na de Eerste Wereldoorlog. Een bijdrage tot de voorgeschiedenis van de collaboratie, in: *Wetenschappelijke tijdingen*, jg. 47, 1988, nr. 3, pp. 129-139. Initiatiefnemer van de Kleefse bijeenkomst was Robert Paul Oszwald met wie Vlamynck in die jaren dus moet hebben samengewerkt.

In kringen van de Duitse rechterzijde was Vlamynck dus zowat kind aan huis geworden. Minder hecht dan hijzelf wenste waren daarentegen blijkbaar zijn banden met het Vlaams-nationalisme. In de jaren 1923 en 1924 diende hij zich bij verschillende Duitse kranten aan als geregeld verslaggever over de Vlaamse beweging, blijkbaar ook in de hoop daar een broodwinning mee te vinden. Die pogingen liepen echter te pletter op het gebrek aan belangstelling aan Duitse kant en op onverschilligheid aan Vlaamse zijde. Toen Vlamynck na tal van vergeefse demarches uiteindelijk toch een hoofdredacteur van een Duits dagblad kon warm maken voor zijn project, slaagde hij er niet in Vlaamse correspondenten te vinden die bereid waren hem geregeld het benodigde informatiemateriaal op te sturen. Herhaalde wanhopige smeebeden waarmee hij Vlaamse kennissen bestookte, kregen geen of onvoldoende respons.²⁴⁰

Vanuit zijn Duitse ballingschap keek Vlamynck dan ook misprijzend aan tegen het *“gebrek aan solidariteit”* en de twistzucht van de almaar ruzie makende flaminganten. Bijzonder felle kritiek spuide hij op de Vlaams-nationale krant *De Schelde* die volgens hem in de Duitslandberichtgeving de bal compleet missloeg. Hij vond dat het blad de Vlaamse zaak een slechte dienst bewees door de democratische partijen in Duitsland op te vrijen en de nationalistische rechterzijde stelselmatig te verfoeien en te verketteren. De Duitse democraten, met name dan de sociaal-democraten, waren immers reeds tijdens de oorlog tegen de *Flamenpolitik* gekant geweest en gaven ook nu nog niet de minste blijk van belangstelling voor de Vlaamse zaak. Hen willen overtuigen van het groot gelijk van de Vlaams-nationalisten was onbegonnen werk. Steun kon Vlaanderen alleen verwachten van de Duitse rechterzijde. Uitgerekend deze kringen voor het hoofd stoten, was bijgevolg bijzonder onverstandig, vond Vlamynck.²⁴¹

Reeds voor de ontmoeting met Mannhardt had Vlamynck in Marburg de man leren kennen die uiteindelijk zou zorgen voor de vervulling van zijn hartewens Nederlands te mogen doceren. De historicus Friedrich Wolters²⁴² bleef de Vlaamse balling wiens *“verdiensten in België tijdens de oorlog”* hij *“hogelijk waardeerde”*,²⁴³

240. AMVC, V 703/B: Brief van Alice Vlamynck aan Cesar de Bruyker, Marburg, 27 juni 1923; Brief van Albert Vlamynck aan Cesar de Bruyker, Marburg, 18 januari 1924; 25 februari 1924; 1 maart 1924.

241. AMVC, V 703/B: Brief van Albert Vlamynck aan Cesar de Bruyker, Marburg, 18 januari 1924; Brief van Albert Vlamynck aan Gustaaf Schamelhout, Marburg, 21 september 1925.

242. Geboren in Uerdingen op 2 september 1876, van 1920 tot 1923 professor voor middel-eeuwse en nieuwe geschiedenis in Marburg, later in Kiel, overleden in München op 14 april 1930; *Kürschners Gelehrtenkalender*, dl. 3, Berlin, 1928-1929, pp. 2715-2716; dl. 4, Berlin, 1931.

243. SHLA, Abt. 47/1628: Brief van Schleswig-Holsteinische Universitäts-gesellschaft aan rector, Kiel, 20 mei 1935.

indachtig nadat hij in 1923 van Marburg naar Kiel was getrokken. Als secretaris van de Schleswig-Holsteinische Universitätsgesellschaft kreeg Wolters het gedaan dat er aan de Kielse universiteit in april 1928 een lectoraat Nederlands werd opgericht en Vlamynck tot lector werd benoemd. Omdat die in deze functie minder verdiende dan tot dan toe met zijn twee banen in Marburg en Giessen, nam de Universitätsgesellschaft het verschil voor haar rekening en betaalde hem een maandelijks subsidie.²⁴⁴ Van 1929 tot 1933 was Vlamynck bovendien directeur van de Deutsch-Nordische Bourse in Kiel,²⁴⁵ een in november 1928 gesticht tehuis voor studenten uit Duitse minderheden in Noord-Europese landen, vooral dus Denemarken en wellicht ook de Baltische staten.²⁴⁶

In Kiel liet Vlamynck zich in 1930 tot Duitser naturaliseren. Twee jaar later mocht hij voor het eerst sedert de oorlog weer een bezoek brengen aan Vlaanderen als deelnemer aan het Vlaamsch Wetenschappelijk Congres in Gent in april 1932 waar hij een voordracht hield over het ontstaan van de taalgrens.²⁴⁷ Uiterlijk na de machtsoverdracht aan de nazi's in januari 1933 werd Vlamynck lid van de nationaal-socialistische partij. Een loutere formaliteit lijkt deze stap niet geweest te zijn, maar wel degelijk ingegeven door ideologische overtuiging. Anders was Vlamynck wellicht niet in juni 1939 ook lid geworden van de SS-stichting Ahnenerbe.²⁴⁸

Op 1 juli 1935 overleed zijn echtgenote in Kiel na een maandenlange slepende ziekte. Rond dezelfde tijd was Vlamynck financieel in nauwe schoentjes komen te staan nadat de Universitätsgesellschaft de uitbetaling van de maandelijks subsidie op zijn wedde had geschorst. Voor hem was dat een aanleiding om het ministerie van Onderwijs in Berlijn te vragen om een opwaardering van zijn positie. Hij was niet vergeten dat hij tijdens de oorlog in Gent hoogleraar was geweest en dus eigenlijk in Duitsland als lector ondermaats was tewerkgesteld. Steun kreeg hij daarbij van de faculteit wijsbegeerte en letteren en van de universiteitsrector. Zijn collega's in Kiel vonden dat Duitsland aan Vlamynck dank verschuldigd was voor zijn "*actieve deelneming aan de door Duitsland gevoerde Flamenpolitik*". De

244. SHLA, Abt. 47/1628: Brief van rector aan ministerie van Onderwijs, Kiel, 23 mei 1935; Brief van dekaan faculteit wijsbegeerte en letteren aan rector, Kiel, 20 mei 1935.

245. SHLA, Abt. 47/1628: Brief van rector aan Albert Vlamynck, Kiel, 1 november 1933; 4 november 1933.

246. SHLA, Abt. 47/2094: "Verwaltungsordnung der Deutsch-Nordischen Bourse in Kiel".

247. AMVC, V 703/B: Brief van Albert Vlamynck aan Tielemans, Kiel, 18 januari 1932; Brief van Albert Vlamynck aan Gustaaf Schamelhout, Kiel, 9 april 1932; Brief van Albert Vlamynck aan Gustaaf Schamelhout, Kiel, 15 augustus 1934.

248. Mededeling BA (B), 29 oktober 1998.

Duitse autoriteiten waren in dit opzicht trouwens tot dusver in gebreke gebleven. Zijn bescheiden universitaire loopbaan had Vlamynck immers niet te danken aan een *“initiatief van de regering”*, maar aan de hulp van vrienden in het academische wereldje. De faculteit wijsbegeerte en letteren stelde daarom voor zijn leeropdracht aan te vullen met een hoogleraarschap voor Franse geschiedenis en cultuur en voor nationaliteitenkunde vooral met betrekking tot West-Europa. In deze functie zou Vlamynck bovendien als onverdacht bemiddelaar kunnen optreden om *“het contact te leggen met de Vlaams-nationalisten. Hij zou op dit gebied Duitsland grote diensten kunnen bewijzen.”*²⁴⁹

Blijkbaar kwam er echter in 1935 nog niets in huis van de beoogde uitbreiding van de leeropdracht van Vlamynck. Zijn faculteit voelde zich alvast genoodzaakt in maart 1938 andermaal voor hem op te komen. In een verzoekschrift tot het ministerie van Onderwijs beklemtoonde de dekaan zijn *“onberispelijke nationale houding”* en het feit dat hij een *“goed en betrouwbaar nationaal-socialist”* was.²⁵⁰ Deze keer had de tussenkomst effect en werd Vlamynck in november 1938 benoemd tot hoogleraar voor Nederlandse cultuur en volkskunde.²⁵¹ Of hij tijdens de Tweede Wereldoorlog in verband met de collaboratie nog een rol speelde, valt uit de beschikbare bronnen niet op te maken. Hij overleed in Kiel op 27 januari 1947.

II. Tot de tweede groep activistische ballingen in Duitsland, de voormalige krijgsgevangenen of andere bewoners van het kamp in Göttingen, behoorden de volgende twaalf personen:

II/1. *Jules van Bergen*, geboren in Hoogstraten op 13 augustus 1886,²⁵² was priester en een broer van de Brusselse activist Emiel van Bergen. Hij zat in Göttingen niet gevangen, maar kwam er eind december 1916 vrijwillig als één van de twee Vlaamse kampaalmoezeniers. In België kreeg hij het om die reden uiteraard aan de stok met zijn kerkelijke overheid. Hij woonde in de stad en verhuisde pas in oktober 1918 naar het kamp.

249. SHLA, Abt. 47/1628: Brief van dekaan wijsbegeerte en letteren aan rector, Kiel, 20 mei 1935; Brief van rector aan ministerie van Onderwijs, Kiel, 23 mei 1935; Brief van rector aan Universitätsgesellschaft, Kiel, 23 mei 1935.

250. SHLA, Abt. 47/1628: Brief van dekaan wijsbegeerte en letteren aan ministerie van Onderwijs, Kiel, 18 maart 1938.

251. F. VOLBEHR, R. WEYL, *Professoren und Dozenten der Christian-Albrechts-Universität zu Kiel 1665-1954*, Kiel, 1956, p. 234.

252. Mededeling stadsarchief Göttingen, 28 oktober 1998; hier ook gegevens over naoorlogs verblijf van Van Bergen in Göttingen en verhuizing naar Bremen.

Na de oorlog keerde van Bergen eerst terug naar Vlaanderen, maar daagde in januari 1922 opnieuw in Göttingen op waar hij logeerde bij de protestantse theoloog Carl Stange, eertijds initiatiefnemer van de Vlaamse krijgsgevangenenwerking in Göttingen. In maart 1922 verhuisde hij vandaar naar Bremen. Stange zou hem een baan hebben bezorgd in de Hanzestad waar van Bergen later zou zijn getrouwd met een eveneens uitgeweken Vlaamse activiste.²⁵³ Hoelang van Bergen in Bremen vertoefde en wat hij daar deed, valt uit de beschikbare bronnen evenmin te achterhalen als zijn overlijdensdatum.²⁵⁴ In 1940 was hij alvast nog in Duitsland; zijn broer Emiel schreef in september van dat jaar in een brief dat hij intussen al lang tot Duitser was genaturaliseerd.²⁵⁵

II/2. *Marcel Romeo Breyne*, dichter, letterkundige en filoloog, geboren in Roubaix op 25 februari 1890,²⁵⁶ kwam al in het begin van de oorlog als Belgisch soldaat in Duitse krijgsgevangenschap terecht. In het kamp van Göttingen maakte hij deel uit van de harde activistische kern onder de gevangenen en leverde vooral poëtische bijdragen aan het Vlaamse kamptijdschrift *Onze Taal*. Breyne behoorde tot de beschermelingen van professor Konrad Beyerle wiens Duits-Vlaamse carrière eveneens in het kamp was begonnen met de functie van wetenschappelijk medewerker van de Kommandantur. Beviend was Breyne ook met priester Carl Sonnenschein, één van de boegbeelden van het sociaal katholicisme in Duitsland die in de Neder-Rijnse stad Mönchengladbach aan het hoofd stond van het Sekretariat Sozialer Studentenarbeit. Het secretariaat was de enige Duitse organisatie die er reeds voor de oorlog contacten op nahield met de Vlaamse studentenbeweging. Misschien hadden Breyne en Sonnenschein in dat verband al met elkaar kennis gemaakt.

In april 1918 deed Sonnenschein een vergeefse poging om zijn krijgsgevangen vriend uit het kamp los te wrikken en naar Mönchengladbach te halen.²⁵⁷ Na de oorlog slaagde Breyne er niet in om via Nederland terug naar Vlaanderen te geraken. Hij bleef dus in Duitsland en vertoefde enkele maanden bij een bevriend gezin in

253. Eigen collectie documenten: Brief van Lode de Rooy aan Emiel Beliëns, Wensin, 22 november 1968.

254. Blijkens een mededeling van het staatsarchief Bremen van 15 oktober 1998 valt daar geen spoor te bekennen van van Bergen. Een bevolkingsregister bestaat in Bremen pas sinds 1932. Het is dus niet uitgesloten dat van Bergen voordien al was weggetrokken, misschien naar één van de toen Pruisische, vandaag Nedersaksische gemeenten in de omgeving van Bremen.

255. SHLB, Cb 92, Archief Blunck, nr. 5: Brief van Emiel van Bergen aan Hans Friedrich Blunck, Oudergem, 12 september 1940.

256. W. DOLDERER, *Breyne Marcel R.*, in: *Nieuwe Encyclopedie [...]*, pp. 600-601.

257. BA (B), N 2022, nr. 19, pp. 151-152: Brief van Carl Sonnenschein aan Konrad Beyerle, Mönchengladbach, 26 april 1918.

Duderstadt in de buurt van Göttingen, nog steeds in de hoop vroeger of later weer naar huis te kunnen. Maar uiteindelijk aanvaardde hij toch een voorstel van Sonnenschein, die wegens zijn betrokkenheid bij de *Flamenpolitik* voor de Belgische bezetters naar Berlijn was gevlucht, zich in de Duitse hoofdstad te komen vestigen.²⁵⁸

In oktober 1919 kwam Breyne in Berlijn aan en kon reeds een maand later aan de slag als medewerker van de vermaarde Pruisische staatsbibliotheek Unter den Linden, in het hartje van de stad.²⁵⁹ Naast zijn beroeps- en letterkundige bezigheden was hij begin de jaren twintig in Berlijn druk in de weer met voordrachten over Vlaanderen en Vlaamse dichtkunst.²⁶⁰ Naar aanleiding van een Nederduitse week in Berlijn in maart 1921 publiceerde Breyne een opstel in het Nederlands in het tijdschrift *Niedersachsen* over de herontdekking van Vlaanderen door de Duitsers tijdens de wereldoorlog.²⁶¹ In hetzelfde jaar 1921 trouwde hij met een Duitse en verkreeg drie jaar later het Duitse staatsburgerschap. Omdat wonen in de stad te duur was, kocht het echtpaar in Woltersdorf, een dorpje ten zuidoosten van Berlijn, een huis dat Breyne “Villa Flandria” doopte. Vlaanderen zelf zou hij pas ruim twintig jaar later, in juli 1943, voor het eerst terugzien.²⁶²

In Berlijn was na de oorlog een hele rist activistische uitwijkingen en Duitse Vlamingenvrienden neergestreken die uiteraard onderling contact hadden en in de tweede helft van de jaren twintig nieuwe inspanningen deden om de banden met het Vlaams-nationalisme nauwer aan te halen. Breyne zelf was in 1927 en 1928 betrokken bij pogingen om Duits geld te vergaren voor de slabakkende tijdschriften *Jong-Dietschland* en *Vlaanderen*.²⁶³

Daarenboven had hij zich ondertussen toegelegd op nog een ander domein, de studie van de Zuid-Afrikaanse taal- en letterkunde waarvan hij in Duitsland de pionier werd. Hij bracht al in de jaren twintig een eerste bezoek aan Zuid-Afrika,

258. BA (B), N 2022, nr. 36, pp. 26-27: Brief van Marcel Romeo Breyne aan Konrad Beyerle, Duderstadt, 11 mei 1919.

259. Voor het volgende AMVC, B 857/B: Brief van Marcel Romeo Breyne aan Ernest Claes, Woltersdorfer Schleuse, 2 april 1922; hier ook het verhaal over de mislukte terugkeer naar Vlaanderen eind 1918.

260. Zo trad hij op 28 februari 1922 op voor de Deutsch-Flämische Gesellschaft in Berlijn en luisterde op 12 maart 1922 een “Vlaamse avond” op van de vriendenkring van het Sekretariat Sozialer Studentenarbeit in de hoofdstad; BA (B), N 2022, nr. 39, pp. 171-174: *Nachrichtenblatt*, jg. 1, 1922, nr. 5.

261. RUDIGER, *Flamenpolitik [...]*, p. 370.

262. *Het Vlaamsche Land*, 16 juli 1943.

263. L. VANDEWEYER, De hoop op een Duitse revanche-oorlog [...], p. 212; 219.

publiceerde één en ander over het onderwerp en gaf aan de universiteit Berlijn les in het Zuid-Afrikaans.²⁶⁴ Door toedoen van Beyerle werd Breyne in 1928 vast benoemd tot docent Zuid-Afrikaanse taal- en letterkunde aan het instituut voor oosterse talen van de Berlijnse hogeschool.²⁶⁵ In de zomer van 1930 vertrok hij voor een jaar als gastprofessor naar de universiteit van Pietermaritzburg in Natal.²⁶⁶

Na zijn terugkeer lijkt Breyne in de loop van de jaren dertig zienderogen de nationaal-socialistische toer te zijn opgegaan. Amper vier maanden na de machts-overdracht aan het nieuwe bewind verscheen hij in mei 1933 op het ministerie van Buitenlandse Zaken in Berlijn om de steun aan te bieden van de activistische ballingen in Duitsland aan een te voeren nieuwe Duitse *Flamenpolitik*.²⁶⁷ In 1934 behoorde hij tot de medewerkers van de *Nationalsozialistische Monatshefte*,²⁶⁸ eind de jaren dertig publiceerde hij een bijdrage in het tijdschrift van de DeVlag.²⁶⁹

Dat dit allemaal wellicht toch wat meer was dan louter opportunisme in tijden van een dictatuur, blijkt uit het feit dat Breyne kennelijk nog lang na de Tweede Wereldoorlog overtuigd bleef van het historisch gelijk van het Derde Rijk. In een brief uit Zuid-Afrika waar hij het grootste gedeelte van de naoorlogse periode doorbracht, maakte hij in 1960 alvast met opmerkelijke geestdrift gewag van de dood van zijn oudste zoon Robrecht als soldaat van de Wehrmacht in de slag van Monte Cassino in 1944. “*Hij offerde*”, aldus Breyne, “*zijn jong leven voor het nieuwe Europa, getrouw zijn eed als officier en het motto der Breyne-familie: ‘virtus coronat’.*”²⁷⁰ Op het einde van zijn leven vestigde Breyne zich opnieuw in Duitsland bij zijn jongere zoon Harold in het Sleeswijk-Holsteinse Ahrensburg waar hij op 13 november 1972 overleed.

264. BA (B), N 2022, nr. 37, pp. 46-47: Brief van Franz Fromme aan Konrad Beyerle, Berlijn, 31 januari 1927.

265. BA (B), N 2022, nr. 37, p. 73: Brief van Marcel Romeo Breyne aan Konrad Beyerle, Woltersdorf, 21 april 1928.

266. BA (B), N 2022, nr. 37, pp. 240-241: uitnodiging afscheidsreceptie voor Breyne in de Berlijnse Sophie-Charlotte-Club op 14 juni 1930.

267. W. DOLDERER, *De republiek van Weimar [...]*, nr. 3, pp. 131-151.

268. M. BAERLECKEN-HECHTLE, *Cyriel Verschaeve – ein Mythos in Deutschland?*, in: *Verschaeviana*, Brugge, 1993, pp. 131-173 (p. 143).

269. F. MEIRE, *De DeVlag voor mei 1940*, in: *Belgisch Tijdschrift voor Nieuwste Geschiedenis*, jg. 13, 1982, nrs. 2/3, p. 460.

270. AMVC, B 857/B: Brief van Marcel Romeo Breyne aan Antoon van der Plaetse, Durban, 11 maart 1960.

II/3. *Leo Delfos*, geboren in Ronse op 3 september 1895,²⁷¹ was afkomstig uit een Franstalig gezin.²⁷² In het kamp in Göttingen behoorde hij, ondanks een bepaald voorbehoud tegen al te doortastende Duitse annexatiewensen²⁷³ tot de harde activistische kern. Onder de schuilnaam Bink schreef hij artikels in het kamptijdschrift *Onze Taal* en werd in april 1917 lid van een studiekering tot onderzoek van de Vlaamse geschiedenis waarin telkens een Duitse medewerker van het kampbestuur en een Vlaamse krijgsgevangene een bepaalde periode moesten bewerken. Delfos nam de vroege Middeleeuwen voor zijn rekening.²⁷⁴ De Duitse kampoverheid vond Delfos alvast betrouwbaar genoeg om hem reeds voor het einde van de oorlog uit de krijgsgevangenschap vrij te laten. Wellicht in het voorjaar of uiterlijk in de zomer van 1918 mocht hij gaan studeren aan de universiteit Freiburg.²⁷⁵ Eind december 1918 kwam hij naar Göttingen terug en studeerde er van 1919 tot 1923 geschiedenis.

Als lid van een afvaardiging van Vlaamse deskundigen raakte Delfos in die tijd heel even betrokken bij een spellingoorlog onder Nederduitse filologen. De *Flamenpolitik* en de daardoor aangewakkerde geestdrift in Duitsland voor de Vlaamse zaak hadden tijdens de oorlog in kringen van de Nederduitse taalbeweging het besef gevoed van stamverwantschap en het idee doen opkomen dat de Platduitse spelling moest aanleunen bij de Nederlandse. Inderdaad staan de Platduitse dialecten in Noord-Duitsland in filologisch opzicht dichter bij het Nederlands dan bij het Hoogduits. Nochtans betekende dit idee een breuk met een traditie. Van bij haar ontstaan in de 19de eeuw was de literatuur in de Nederduitse volkstaal tot dan toe vanzelfsprekend op Hoogduitse leest geschoeid geweest. Om praktische, hoewel niet om filologische redenen, lag dat ook nogal voor de hand want deze literatuur was bedoeld voor een publiek met Hoogduitse leesgewoonten.

Het was de woordvoerders van het Nederduitse regionalisme die tijdens de oorlog toenadering bepleitten tot de Nederlandse spelling, evenwel niet in de eerste

271. Mededeling stadsarchief Göttingen, 2 juli 1997; hier ook gegevens over verblijf in Freiburg voor december 1918, huwelijksdatum, periodes verblijf in Roemenië en Göttingen, datum van naturalisatie.

272. AMVC D 3005/B: Brief van Leo Delfos aan Jozef Goossenaerts, Göttingen, 28 maart 1952: “*Ik leef sinds 33 jaar in een vreemd taalmilieu en leefde voor 1914 in een Frans taalmilieu.*”

273. De Vlaamse kampaalmoezenier van Roy vertelde Konrad Beyerle in maart 1917 over een ruzie tussen de Duitser Leo Schwing en Leo Delfos die met klem protesteerde tegen de opvatting van Schwing dat Duitsland Antwerpen en de Vlaamse kust moest behouden; BA (B), N 2022, nr. 1, pp. 126-128; Brief van van Roy aan Konrad Beyerle, Göttingen, 8 maart 1917.

274. Stadtarchiv Göttingen, KGL 84: “Gesellschaft zur Erforschung der flämischen Geschichte” (notulen eerste zitting, 12 april 1917).

275. Stadtarchiv Göttingen, KGL 86/2: Brief van Carl Stange aan Wolfgang von Unger, Göttingen, 5 november 1918.

plaats om filologische argumenten te doen. Zij zagen voor de Platduitse taalbeweging een speciale rol weggelegd om de Vlamingen naar Duitsland te doen toegroeien. Tegen die taak was het Nederduits volgens hen beter opgewassen als het Nederlandse elementen overnam waardoor het een ruimere culturele uitstraling zou verwerven en als brug zou kunnen dienen voor de Vlaamse en Nederlandse westerburen. Het ging dus om taalpolitiek.

De Hamburgse germanist professor Conrad Borchling, een fervent pleitbezorger van de *Flamenpolitik*, sprak zich in mei 1917 uit voor een op Nederlandse leest geschoeide Platduitse spelling. De Vlamingenvriend en publicist Franz Fromme was dezelfde Groot-Nederduitse visie toegedaan die nochtans in kringen van de Platduitse taalbeweging allesbehalve onbetwist was. De invoering van een buitenlandse spelling was niet naar ieders zin. Toen de verschillende fracties in het Nederduitse spellingdebat op 19 en 20 september 1919 een vergadering in Lübeck belegden, kreeg Fromme het gedaan dat de Göttingse professor Carl Stange drie Vlaamse studenten uit Göttingen als adviseurs naar de bijeenkomst stuurde.

Eén van hen was Delfos. Zoals van hen werd verwacht, beaamden de Vlaamse deelnemers van het congres in Lübeck eenparig dat Vlamingen en Nederlanders de Nederduitse literatuur gretig zouden lezen als die maar in een voor hen verteerbare spelling was gesteld, en ze zorgden daarmee voor een complete overwinning van de Groot-Nederduitse strekking. Zelfs doorgewinterde voorstanders van de Hoogduitse spelling, zo schreef Fromme later, trokken na de tussenkomst van Delfos en zijn twee makkers uit liefde voor Vlaanderen hun voorstellen in.²⁷⁶

In mei 1923 trouwde Delfos met Katelijne Verhulst, dochter van de toenmalige Göttingse lector Nederlands Raf Verhulst. De theoloog Stange zegende het huwelijk in een protestantse kerk in Göttingen in.²⁷⁷ Een jaar later vertrok het echtpaar naar Roemenië waar Delfos een baan had gekregen als leraar Duits, Frans en Italiaans in Turda. Zijn vriendschap met de Roemeense wiskundige Dan Barbilian was misschien niet vreemd aan die benoeming. Barbilian had begin de jaren

276. C. SCHUPPENHAUER, *Von den niederdeutschen Studienwochen [...]*, pp. 549-551; Institut für niederdeutsche Sprache Bremen, Archief Franz Fromme: manuscript "Lübecker Erinnerungen. Plattdeutsche Volksgilde", pp. 10-11 (mededeling Claus Schuppenhauer, Bremen, 24 september 1998). Het in Lübeck behaalde akkoord sloeg vooral op de verdubbeling van de klinkers in lang uitgesproken lettergrepen naar Nederlands voorbeeld zoals "boom" of "been". Schuppenhauer noemt deze onder Vlaamse invloed vastgelegde spelling het "tot op vandaag invloedrijkste regelstelsel van het Nederduits". Ze bleef nog lange tijd fel betwist door filologen die Borchling verweten om politieke redenen een 'Vlaamse spelling' in het Nederduits te hebben ingevoerd.

277. Eigen collectie documenten: Brief van Lode de Rooy aan Emiel Beliëns, Wensin, 22 november 1968.

twintig in Göttingen gestudeerd en er hechte relaties op nagehouden met de Vlaamse studentenkolonie. Met Delfos had hij eind 1921 kennis gemaakt.²⁷⁸

In Roemenië bleef Delfos al bij al zes jaar met alleen een langere onderbreking in 1927 toen hij van januari tot de herfst bij zijn schoonouders in Göttingen verbleef. In die tijd schreef hij een reeks artikels in het tijdschrift *Vlaanderen* waarin hij een historische theorie van het Vlaams-nationalisme uit de doeken poogde te doen. Zijn uitgangspunt was de vraag waarom het zo moeilijk was in Vlaanderen een anti-Belgische beweging van de grond te krijgen. Het antwoord luidde dat de Vlamingen in België anders dan voor de oorlog de Polen in Rusland of de Tsjechen in Oostenrijk-Hongarije het collectieve besef misten een door een vreemde mogendheid geannexeerd en onderdrukt volk te zijn. De belgicisten waren er volgens Delfos in geslaagd het wezen van de Vlaamse kwestie te verdoezelen door die kwestie voor te stellen als een geschil tussen Vlamingen en Walen die desondanks allebei ressorteerden onder een derde hogere categorie, zijnde België. De opgang van het Vlaams-nationalisme als anti-Belgische beweging werd daardoor uiteraard belemmerd.

Met zijn artikelenreeks in *Vlaanderen* trachtte Delfos dit dilemma te verhelpen. Uitgaande van de vaststelling dat de Walen, als van oorsprong Gallo-Romeins volk, eigenlijk de nakomelingen waren van de oude Belgen van Julius Caesar, stelde hij dat het begrip België bijgevolg alleen van toepassing mocht zijn op Wallonië. De Vlamingen, erfgenamen van de Frankische kolonisatie, maakten geen deel uit van het Belgische volk. België, aldus Delfos, was de “*nationale staat*” van de Walen “*die Vlaanderen als wingewest omsluit*”. De Vlamingen waren dus wel degelijk, zoals eertijds Polen of Tsjechen, een door een vreemde mogendheid, namelijk België, geannexeerd en onderdrukt volk. Zij hoefden het alleen nog te beseffen.²⁷⁹

Toen Raf Verhulst eind 1929 om gezondheidsredenen stopte als lector Nederlands in Göttingen, zorgde hij er door bemiddeling van Konrad Beyerle voor dat zijn schoonzoon hem opvolgde.²⁸⁰ In juli 1930 keerde Delfos naar Göttingen terug, deze keer voorgoed. Hij had er nog een laatste klus te klaren, zijn naturalisatie tot Duitser die aanvankelijk niet van een leien dakje liep. Het verzoek dat

278. AMVC, D 3005/B: Brief van Dan Barbilian aan Leo Delfos, Jena, 15 november 1941.

279. L. DELFOS, Het Vlaamsche vaderland en het vaderland der Belgen, in: *Vlaanderen*, 28 mei, 4 juni 1927; L. DELFOS, De invloed der Belgische suggestie op de Vlaamsche politiek, in: *Vlaanderen*, 23 juli; 7 augustus; 20 augustus 1927.

280. BA (B), N 2022, nr. 37, p. 185: Brief van Konrad Beyerle aan universiteitscurator Valentiner, München, 23 november 1929; pp. 187-188: Brief van Raf Verhulst aan Konrad Beyerle, Göttingen, 21 november 1929.

hij onmiddellijk na zijn terugkeer had ingediend, werd naar de prullenmand verwezen omdat hij wegens zijn lange afwezigheid niet de vereiste periode van tien jaar in Duitsland had doorgebracht. Er waren nochtans de precedenten van heel wat andere Vlaamse ballingen die evenmin aan deze voorwaarde hadden voldaan en toch Duitsers waren kunnen worden. Opnieuw kwam Beyerle tussenbeide, en in augustus 1932 verkregen Delfos en zijn echtgenote eindelijk het Duitse staatsburgerschap.²⁸¹

Delfos was op dat tijdstip zevenendertig jaar oud. De tweede helft van zijn leven leidde hij aan de universiteit Göttingen het bestaan van een geleerde. Hij doceerde Nederlands en schreef geschiedkundige bijdragen vooral over de Vlaamse Middeleeuwen en de Guldensporenslag. In het Duits publiceerde hij een magistraal boek over de cultuurgeschiedenis van de Nederlanden. Het tijdschrift *Vlaanderen* drukte van hem nog een stuk af over Belgische geschiedvervalsingen.²⁸² Later leverde hij een bijdrage over de Guldensporenslag aan het *DeVlag*-tijdschrift.²⁸³ Maar een politiek propagandist zoals in zijn opstellenreeks van 1927 is hij niet meer geweest.²⁸⁴ Toen hij op 24 december 1967 in Göttingen overleed, zette de universiteit hem – ondanks alles een zielig misverstand – in de verf als groot Belgisch patriot.

(Wordt vervolgd...)

WINFRIED DOLDERER
OTTAWASTRASSE 5, D-14513 TELTOW

281. BA (B), N 2022, nr. 37, p. 225: Brief van Leo Delfos aan Konrad Beyerle, Göttingen, 10 april 1931; p. 227: Brief van Raf Verhulst aan Konrad Beyerle, Göttingen, 10 maart 1931; p. 230: Brief van Leo Delfos aan Konrad Beyerle, Göttingen, 2 juni 1931.

282. L. DELFOS, De Belgische geschiedvervalsingen, in: *Vlaanderen*, 31 mei 1930.

283. F. MEIRE, De *DeVlag* [...], p. 450.

284. Zijn correspondentie in het AMVC, D 3005/B, beslaat alvast haast uitsluitend wetenschappelijke onderwerpen en vraagstukken in verband met publicaties.